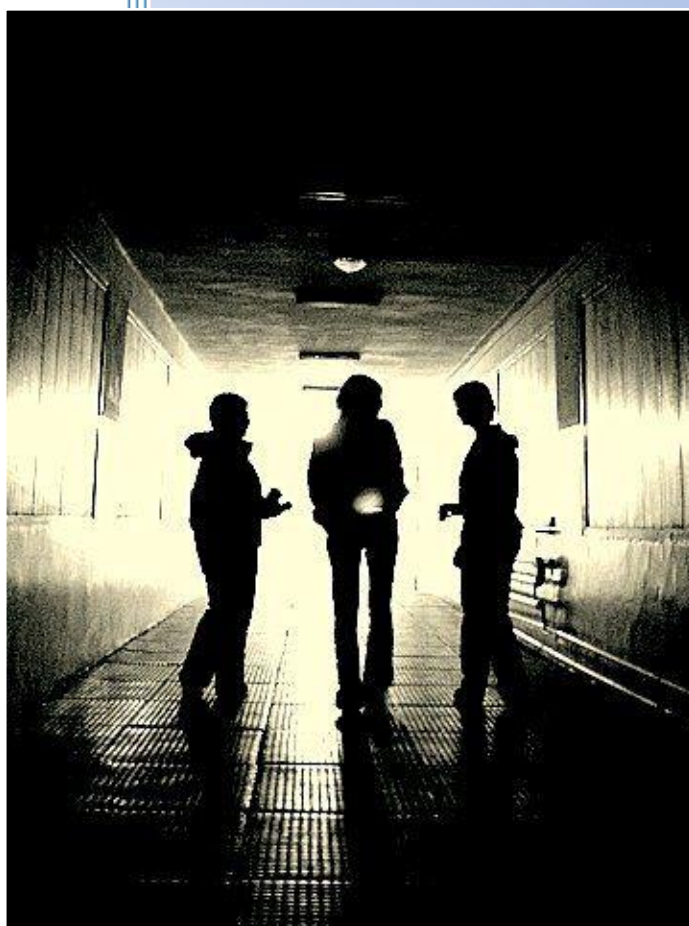

Az Aszódi Javítóintézetbe került növendékek én-történeteinek
pszichológiai szempontú vizsgálata a benttartózkodás idejének valamint
a családi nevelkedés függvényében

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Szociál- és Szervezetpszichológia Szak

Készítette: **Takács Borbála**

Konzulens: **Dr. Vincze Orsolya**

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	3
Absztrakt	4
1. Bevezetés	5
2. A narratív pszichológia	6
2.1 A tudományos narratív pszichológia	7
2.2 A tudományos narratív tartalomelemzés és a pszichológiai tartalomelemzés	8
2.2.1 A tudományos narratív pszichológia kompozíciós technikái	10
2.3 Az egészség és a történetyszerkesztés közötti kapcsolat	14
2.3.1 Jelentéskonstrukció és manipuláció	17
2.3.2 Az identitás és a narratívum.....	19
2.3.3.Ágencia a narratívumban	20
2.4 A narratív interjú	22
3. A szelf megközelítései	24
3.1 Szelf-diszkrepancia elmélete, kutatása, módszere	27
3.1.1 A szelf-diszkrepancia csökkentésének lehetőségei.....	32
4. A szelf- diszkrepancia vizsgálat gondolata a javítóintézetben	33
4.1 Hipotézis.....	33
4.2 Az intézmény bemutatása.....	35
4.2.1 Pszichológiai terápiák módszere az intézményben.....	36
4.2.2 A vizsgálati személyek, csoportalkotás	39
4.3 A vizsgálati eszközök	43
4.4 A vizsgálat menete	44
4.5 A kvantitatív kódolás és kiértékelés menete	45
5. Eredmények, megvitatás.....	46
6. Kitekintés.....	56
Szakirodalom	58
Mellékletek:	64

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni konzulensemnek, Dr. Vincze Orsolya tanárnőnek szakdolgozatom elkészítésének folyamán nyújtott maximális segítőkészségét, hasznos tanácsait.

Köszönöm az Aszódi Javítónevelő Intézet igazgatójának, Szarka Attilának, valamint az intézet vezető pszichológusának, Hegyi Nórának a segítőkészségét és rugalmasságát, mellyel lehetővé tették és nagyban megkönnyítették, hogy kutatásomat a lehető legoptimálisabb körülmények között végezhessem.

Köszönöm családom minden tagjának - apróknak és nagyobbaknak is- a türelmét és megértését.

Absztrakt

Vizsgálatunk középpontjában a javítónevelő intézetben büntetésüket töltő fiatal fiúk vizsgálata állt. Célunk a rendszerbe bekerülő gyerekek jobb megismerése volt, mely elősegítheti a re-szocializációs terápiák és módszerek hatékonyabbá tételét. A vizsgálat kivitelezéséhez narratív interjúk felvételét alkalmaztuk. Feltételeztük, hogy a büntetés-végrehajtás rendszerében lévő fiatalok rehabilitációja mérhető pozitív pszichológiai változást eredményez a re-szocializáció során. A benntartózkodás idejének függvénye mellett (új növendékek- régi növendékek), a családban nevelkedett fiatalok (család) valamint a családból különböző okból – hosszabb – rövidebb időre kikerülő és átmeneti nevelésbe, vagy állami gondozásba vett fiatalok (intézet) összehasonlítását is elvégeztük.

Szelf-diszkrepancia kutatásunk során különböző nyelvi változókat különítettünk el, előfordulási gyakoriságot nézve. A három felvett én-történetben fellelhető mintázatok (aktuális, szükséges és ideális én) képezték továbbá vizsgálatunk fókuszát, kvalitatív vizsgálat mellett.

Kutatásunk részben alátámasztotta hipotézisünket, mely azt fogalmazta meg, hogy a családban felnövő gyerekek feltehetően kevesebb szorongást fognak mutatni, szemben a csalárendszerből kikerültekkel. A tisztán családból jövő gyerekek jóval kevesebb tagadást használtak, mint az intézetet, vagy átmeneti gondozást már megjárt gyerekek, ami a szükséges én állapotában volt kimutatható. Az ideális én történeteiben ugyancsak a tisztán családban nevelkedett gyerekeknél volt kimutatható az alacsonyabb kényszer jelenléte.

Azon feltevésünk azonban, hogy a régebb óta benntartózkodó fiatalok nagyobb önhatékonyt mutatnak, nem volt igazolható. Vizsgálatunkat célszerűbben egy longitudinális vizsgálat keretében továbbra is elemeznénk, mely minden bizonnyal nagyobb pontosságot mutatna homogénebb csoportalakítás mellett.

Konklúzióként elmondható, hogy a családi hatás (mely leggyakrabban újratermeli a bűnelkövetőket) erősebben érvényesül, mint az intézményi re-szocializációs törekvések.

Kulcsszavak:

Narratív pszichológia, interjú, szelf-diszkrepancia, re-szocializáció, javítóintézeti fiatalok, ágencia, tagadás, kényszer, kogníció

1. Bevezetés

A javítónevelő intézet a gyermekvédelmi rendszer része. Tanulmány született a nevelőintézetéről, az intézetbe utalt gyerekekről, a pedagógiáról, módszertanról, terápiákról. *„Az Aszódra jutáshoz a családi kudarcon kívül szükség van a társadalmi kudarcra is. Arra, amely többé-kevésbé minden társadalomban megtalálható, s a „bűnözőréteg” folyamatos újratermelését eredményezi.”* (Kovács, 2007, 214.o) De vajon hol történik a visszafordíthatatlannak tűnő „lejtőre születés”? Van-e a kiút a bekerülő fiataloknak?

Tanulmányozva az intézetről született dolgozatokat, megragadott a jövő-orientáció témakörében született pszichológiai szakdolgozat, mely a javítóintézeti nevelésre utalt, az előzetes letartóztatásban lévő, valamint a középiskolába járó gyerekek jövő orientációs vizsgálatát végezte el. **Streli (2008)** vizsgálata során beigazolódott, hogy a szakközépiskolában és a javítóintézetben, illetve előzetes letartóztatásban levő fiatalok jövővel kapcsolatos elképzeléseikben és motivációikban számos különbség fedezhető fel. A kutatásból kiemelném az alábbi megállapításokat, kapott eredményeket: A középiskolás, valamint előzetes letartóztatásban lévő fiatalok szemben a javítóintézetbe utalt gyerekekkel, többször említették a tanulmánnyal összefüggő célokat. A javítóintézeti fiatalok első helyre sorolták a munkahellyel, és munkával kapcsolatos terveket, szemben a másik két csoporttal, ahol a munka a második leggyakrabban említett cél volt. A barátokhoz kapcsolódó jövő-orientált célok esetében a középiskolások törekednek régi barátaik megtartására, míg az előzetes letartóztatásban lévők és a javítóintézeti fiatalok a kapcsolatok megszakítását tüzték ki célul. A javítóintézetben nevelkedők és az előzetes letartóztatásban lévők inkább bíznak céljaik megvalósulásában, mint a középiskolások.

Streli (2008) vizsgálati eredményeinek továbbgondolása volt mozgatórugója kutatásunknak. Bár **Streli (2008)** egyaránt alkalmazott írásos kérdőív felvételt, valamint félig-strukturált interjút, úgy éreztük, hogy a narratív pszichológia és a narratív tartomelemzés bevonásával a jövőkép megvalósulásának lehetőségei vagy gátoltságának rétegei jobban felszínre hozhatóak. Úgy véltük, a narratív

tartalomelemzés célravezetőbb a javítónevelőben lévő fiatalok gondolatainak, érzelmeinek elemzésére. Vizsgálatunk során Higgins szelf-diszkrepancia elmélete nyomán született különböző ének összehasonlításából indultunk ki. **(Higgins, 1985, 1987)**

2. A narratív pszichológia

Amikor az ember történetet mond el, valamilyen jelentést is alkot egyben. A narratív pszichológia azt az újdonságot építi be, hogy megmutatja, hogy az elbeszélő nyelv, valamint a narratív kompozíció empirikus vizsgálat tárgyát alkothatják. A narratív pszichológia a 21. századra bontakozott ki, melynek révén a személyiség, a társas összefüggések, a kultúra összefüggéseinek vizsgálatára nyílt, s nyílik mód. **(László, 2012)**

Theodor Sarbin (2001) vezette be a narratív pszichológia fogalmát. Amellett érvelt, hogy az emberi gondolkodás egyik szervező elve a narratívum. Véleménye szerint kapcsolat van a világmagyarázatok és tő-metáforáik között. Úgy véli, hogy a világmagyarázatok törvényességüket a régen élő, mára azonban már látszólagossá csökkent, mintegy szó szerintivé merevedett (ex)metáforákból eredeztethető.

Bruner (2001) is amellett érvelt, hogy a narratívum az emberi gondolkodás természetéből fakad, amikor megkülönbözteti a gondolkodás paradigmikus, vagy logikai- tudományos módját, a narratív, vagy más néven elbeszélői gondolkodási módtól. A két gondolkodási forma alapvetően verifikációs eljárásaikban különbözik egymástól, miként egy jó történet és egy jó érvelés is lehet más és más természetű. A két gondolkodási mód ugyanakkor megegyezik abban, hogy mindkettő módszert mások meggyőzésére használjuk, továbbá, hogy a két gondolkodási mód egy kifejezés specializációja, transzformációja, ahol tények állításai okságot magukba foglaló állításokká alakulnak. A két gondolkodásmód azonban eltér abban, amiről meggyőznek, az érvelés igazságokról, valamint a történet életszerűségekről. A két gondolkodási mód szerkezetileg is megkülönböztethető egymástól, továbbá oksági típusai is eltérőek. (Így pl. „akkor”-logikai kijelentés, következtetés; „akkor”-fordulat a narratívumban). A két gondolkodási módot nem lehet visszavezetni egymásra.

Bruner (2001) véleménye szerint a narratív gondolkodás a koherencia megteremtésére irányul. A „jó” történetekben kétfajta mező egyidejűségére hívja fel a figyelmet, miként egyszerre kell betölteni a történetnek a cselekvés mezejét (cél,

cselekvő, szándék, helyzet, stb..) és a tudatosság mezejét (mit tud, mit gondol, mit érez, stb). A két mező egyidejű jelenléte segíti abban a hallgatót, hogy a pusztán beszámoló túlélve az események pszichológiai színtere is előtűnjék **(Bruner,2001; László, 2005, 2012)**. Az elbeszélés a világ megatapasztalásának egyik sajátos módja, amelynek segítségével konstruáljuk meg a pszichológiai és kulturális valóságot. **(Bruner, 1986)**

2.1 A tudományos narratív pszichológia

A legújabb kutatási eredmények egy új elméleti modell kidolgozását tették lehetővé, ahol a tudományos és hermeneutikus irányvonalak találkoznak. A tudományos narratív pszichológia kísérletet tesz a természettudományok és a humántudományok összeillesztésére **(László, 2005, 2011, 2012)**. A módszer lényege, hogy az emberek közötti kommunikációból tudományos eszközökkel tud személyiségre, lelki állapotra és társas beállítódásra vonatkozó következtetéseket levonni. A tudományos narratív pszichológia alkalmazása a személyiség, valamint a szociális élet pszichológiai folyamatainak teljes megközelítésére törekszik. Különösen ott bizonyul hasznosnak a módszer alkalmazása, ahol olyan problémák állnak a vizsgálat középpontjában, ahol jelen idejű kutatásokra nem nyílik lehetőség. Ide tartoznak a történeti szövegek mellett azok a kérdőíves vagy teszt-eljárások alkalmazása, mely behatárolják a vizsgálatot- mint például szenvedélybetegek esetében **(Vincze és mtsai, 2012)**.

Az emberek, amikor saját élettörténeteiket beszélnek el, számukra fontos életeseményeiket fogalmazzák meg. Élettörténeteik megfogalmazása közben – ami egyben jelentéskonstrukció - láttatják annak módját, ahogyan rendezik a külvilághoz, a társadalomhoz fűződő viszonyukat. A történetek által az elbeszélő kompozíciós jellemzői és élményminőségei a viselkedéses adaptációjukról és megküzdési kapacitásaiukról vall **(László, 2011)**. A vizsgálat megbízható és érvényes módszereinek kidolgozásában a narratológia vált elsődleges segítővé. A narratológia elsősorban az irodalomtudomány mellett a szövegtudomány elveivel és eszközeivel foglalkozott. Különböző modelleket dolgoztak ki, mely megmutatja az elbeszélői perspektívákat, idői tagolást, értékelést. A tudományos narratív pszichológia megfordítva a narratológia értelmezésének irányát, azt mondja, hogy keressünk megfelelést a kompozíciós technikák és az elbeszélő pszichológiai állapota között. A narratológia véges számú alkotóelemekből épül fel, véges számú kombinációt.

2.2 A tudományos narratív tartalomelemzés és a pszichológiai tartalomelemzés

Amikor történeteket mesélünk, hasonlóan a csoportok által ránk hagyományozott történetekhez, a saját magunk vagy a csoport számára fontos életeseményeiket beszéljük el, írjuk le. A történetek megfogalmazása jelentéskonstrukció, ami megmutatja hogyan, mi módon szervezzük a világunkat, a társas világhoz hogyan kapcsolódunk, és milyen módon alkotjuk meg identitásunkat. A történet megmutatja a társas világhoz fűződő viszonyunk alakulását, identitásunkat. A történeteknek vallanak a történetet mesélők bejósolható viselkedéséről, adaptációjáról, megküzdési stratégiájáról. Ahogyan a személyek, csoportok jelentést adnak életük eseményeinek, képet kaphatunk pszichológiai kategóriákkal leírható állapotaikról.

A pszichológiai tartalomelemzés abból a célból jött létre, hogy olyan tartalmakat keressen a szövegekben, amelyek megfeleltethetők különböző lelki történéseknek, beállítódottságnak, motivációknak. A pszichológiai tartalomelemzés által képesek lehetünk az előfordulási gyakoriságok alapján a beszélő lelki folyamatain belül különböző szándékokra következtetni. Az ember nyelvi és a lélektani folyamatai, valamint az elbeszélés és az identitás között összefüggés van **(László, 2005, 2012)**.

A tudományos narratív pszichológia módszere a tartalomelemzés, melyet elsősorban számítógépes program segítségével lehet elvégezni **(László, 2005, 2011, 2012)**. **László János** a „tudományos” jelzővel tesz különbséget a hagyományos tartalomelemzés, valamint a tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés között, mivel a tartalomelemzésnek két útját különböztethetjük meg.

Az első csoportot alkotja az, amikor maga a *hagyomány segítségével* különböző kategóriákat alkotunk, majd ezt követően a kategóriákhoz szavakat rendelünk. A kategóriába tartozó szavakat keressük, majd a találati gyakoriságokat kategóriánként összesítjük. Helyettesítő hagyománynak is szoktunk nevezni.

A másik csoportot a kvantitatív módszer szerinti elemzés adja. Ekkor a szövegben található szavakat a szöveggörnyezettel együtt (kontextusukkal) elemezzük, korrelációs hagyományként definiálhatjuk. A szavak nem kapnak egységes kódokat, hanem kontextusában vizsgáljuk. Új kontextus, új jelentést hordoz.

A kvantifikálás módszere nomotetikus, hiszen egy adott szó vagy beletartozik az adott kategóriába, vagy nem. A kategóriába való tartozást megelőzi egy beméréses technika, mely azt hivatott szolgálni, hogy a kategóriába kerülés ne intuitív módon

történjék, hanem egyezményes, ellenőrizhető módszerrel. A helyettesítő módszer esetében tehát a szótár egyfajta mérőeszközzel szolgál.

A korrelációs hagyomány ezzel szemben idiografikus, melynek értelmében a szöveg egyedi jellegének megragadására fókuszál **(László, 2011, 2012)**. A tartalomelemzés korrelációs hagyománya, vagyis a hermeneutikai elemzés támaszkodik az elbeszélés társadalmi és kulturális kontextusára, hangsúlyt fektet a szöveggörnyezetben való értelmezésre **(László, 2012)**. A szöveg jelentései témaként jelennek meg a számítógéppel végzett elemzésekben. A tartalomelemzés érvényessége a szövegtesten belül marad, segítve az értelmezést **(László, 2012)**.

Tartalomelemzésnél külön figyelmet kell fordítani arra, hogy vannak olyan funkciószavak - mint például a névmások, a tagadások - melyek pszichológiai jelentést hordozhatnak. Ugyanilyen problematikus az igeidők használata, valamint a többjelentésű szavak (tár, vár, nő stb..) jelenléte. A magyar nyelvtoldalékoló jellege miatt jelentős morfológiai eltérés található, ami figyelmen kívül hagyása esetén torz képet adhatna. (pl. szín-színész). Ennek okáért indokolt, hogy a magyar szótáraknál morfológia mellett szükséges a nyelvtan figyelembevétele is, amely nem csupán a szavakra, hanem a mondatokra is fókuszál.

A legújabb nyelvtechnológiai fejlesztések – mint pl. az INTEX, az UNITEX, valamint a Nooj, lehetővé teszik a szavak nyelvtani kontextus szerinti pontosítását. Itt már morfológiai elemzés (szeretem a feleségemet = ige+tárgy) mellett szemantikai elemzés (szeretnék szántani = ige+feltételes mód+ főnévi igenév) is történik. A kategóriális tartalomelemzésnél a szavak nyelvtanilag definiált mintázatai is bekerülhetnek **(László 2005, 2011, 2012)**. Így például a téri-idői valamint az érzelmi közelítés-távolítás jelentés tartalom is megjelenhet, ami a borderline személyiség szerveződéssel van közvetlen összefüggésbe. A tartalomelemzésnél a nyelvtannal bővített kategóriák a szavak mintázatát is keresik és a nyelvtani struktúrákhoz kapcsolódó pszichológiai jelentésekkel is számolnak. **(László 2005, 2011, 2012)**. A nyelv megkérdőjelezhetetlen fontossága ellenére **Pennebaker (2012)** felhívja a figyelmet arra, hogy kevés kutató alkalmazta a nyelv szisztematikus vizsgálatát. Az ilyen jellegű vizsgálatok hiányának elsősorban technikai okai vannak, amennyiben a 20-dik század végéig igen körülményes lett volna elkészíteni például egy szóelemző szoftvert. A személyi számítógépek mellett az internet megjelenésével lehetőséget kaptunk, hogy felfedezzük a természetes nyelveket egy olyan mértékben, amit előtte elképzelhetetlen lett volna.

Pennebaker (2012) kutatócsoportja kifejlesztett egy olyan módszert, amely elősegítette tartalomelemzés által a pszichológiai folyamatok megértését. A szavakat különböző kategóriákba sorolták egy szoftver segítségével. Nyelvhasználati különbségek voltak kimutathatók különböző pszichopatológiai esetekben. Mindemellett az őszinteség, különböző állapotok, a nem vagy életkor nagybani összefüggése is ki volt mutatható. A névelők, az elöljárószók és a névmások mellett több, nem a tartalmi szavakkal (pl. főnevek, szabályos igék, egyes melléknevek és a határozószók) (**László, 2005, 2011**). **László János (2011)** vizsgálatai is azt mutatták, hogy a szövegnek nem csupán a tartalmat hordozó szavai, hanem a szöveg egyéb nyelvi tulajdonságai is olyan értékkel bírnak, amely kategoriálisan általánosítható, valamilyen pszichológiai folyamatra vagy állapotra utalhat. **Pennebakerhez (2012)** hasonlóan **László (2012)** is idesorolja az olyan funkciószavakat, mint a névmáshasználat vagy a tagadás, mely a szöveg írójának depresszív állapotára utalhat (**Hargitai, 2004**).

2.2.1 A tudományos narratív pszichológia kompozíciós technikái

A tudományos narratív pszichológia megfelelést keres a narratív kompozíciós technikák alkalmazása valamint az elbeszélő személy/csoport pszichológiai állapota között. Feltételezi, hogy az ahogyan a személyek/csoportok jelentést adnak életük különböző eseményeinek, belső lelkiállapotukról is tudósít egyben. Az elbeszélések kompozícióját véges számú alkotóelemből áll, akár csak az abból alkotott véges számú kombináció. Bár az elbeszélés véges számú, akár csak a hozzá társítható pszichológiailag jelentésbeli tartalom, a felszíni szöveg végtelenül változatos (**László, 2011, 2012**). A tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés az elbeszélő történetben az esemény konstrukciós módját vizsgálja különböző narratív kategóriák által. Különböző életeseményeket, csoporteseményekről szóló történeteket tudunk elemezni a tudományos narratív pszichológia segítségével. A történetek a következő narratív kategóriákból épülhetnek fel:

1. elbeszélői perspektíva; 2. szereplői funkció; 3. téri-kapcsolati minta, téri-érzelmi távolságszabályozás; 4. idő, időélmény; 5. narratív értékelés és 6. koherencia; 7. tagadás.

Az *elbeszélői perspektíva* során kitűnik, hogy az elbeszélés melyik személy szemszögéből történik.

Fiatal homoszexuális fiatalokkal és IVF¹ -ben részt vevő nőkkel felvett interjúkat elemezték. Azt találták, hogy összefüggés volt a felvett interjúk és a kitöltött kérdőívek között, melyek életük kritikus pontjait érintették (homo-szexualitásuk felvállalása szülők előtt, sikertelen beültetés). **Pólya (2003)** két féle nézőpontot különböztet meg: 1. elbeszélő nézőpontja 2. szereplő nézőpontja. A narratív perspektíva két variációja lehet egyes szám harmadik személyű, vagy egyes szám első személyű. Az idői sík megtörténhet az élettörténet-mondás eseményének síkján, valamint az elbeszélte események idői síkján. **Pólya (2003)** ennek felelően három formát különböztet meg: 1.visszatekintő forma, 2. átélő forma és 3. meta-narratív forma. A visszatekintő perspektíva a legkiegyensúlyozottabb állapottal volt megfeleltethető, míg az átélő és a meta-narratív formák identitásbizonytalanságot mutattak az érzelmi kiegyensúlyozatlanság mellett. (**Pólya, 2003; Pólya és mtsai, 2005**)

A szereplői funkciók elkülönítésének klasszikusa Vladimir Propp.

Propp (2005) elsődleges célja az volt, hogy megállapítsa a varázsmesék műfaji specifikumát. **Propp** elemzése során bebizonyította, hogy a varázsmese specifikuma nem a motívumok mögött húzódik meg, hanem jól elkülöníthető strukturális egységekben. **Propp** orosz varázsmeséket elemzett, ahol elkülönített különböző (7) szerepkört (pl. ellenfél, adományozó, segítőtárs), valamint szereplői funkciókat (33) – mint például *A család egy tagja eltávozik hazulról; A hősnek tiltó parancsot adnak; Az ellenfél megkísérli felderíteni a terepet.* **Propp** a funkciók logikai köreit is elkülönítette egymástól. A funkciók megfeleltethetők egy-egy szereplőnek. Hét szerepkört lehetett elkülöníteni: *ellenfél* (károkozás, üldözés), *adományozó* (a hős ellátása, felfegyverzése a varázsszerekkel), *segítőtárs* (a baj, vagy hiány megszüntetése), *hős* (útnak indulás, esküvő, reagálás az adományozó kívánságára) *álhős* (ugyanaz, mint a hősé+ jogtalan követelés) *cárkisasszony és apja* (nehéz feladat kiszabása és megoldása), *az útnak indító*. Az egyes mesebeli szereplők között különböző szerepkörök lelhetőek fel. A szerepkör pontosan megfelelhet egy bizonyos szereplőnek, egy szereplő több szerepkört is betölthet, vagy több szereplő tölt be egyetlen szerepkört. A funkciók mögött motivációk lelhetőek fel, ahol a szereplők jellemvonásai mutatkoznak meg. (**László, 2005; Propp, 2005**)

Az élettörténeti epizódokban a szereplők köre jól osztályozhatóak pszichológiai szempontból (**László, 2005**). Az élettörténeti elbeszélés sajátossága, hogy

---

¹ lombikbébi program eljárás

a benne szereplők- a társak, nem csupán cselekedeteikkel, hanem személyiségfejlődésükkel is segítik az előre jutást. **László (2005)** kiemeli, hogy a védekezés, vagy segítségnyújtás cselekmény-funkciója az azzal párhuzamos pszichológiai funkció mentén értelmezhető (védekezés, biztonság). Nem mindegy, hogy a szülő a gyerekekkel, vagy a szerek a szülővel gyakorolja-e ezt a funkciót. Szerepvisszafordítás esetén (jelen esetben gyerek a szülővel- érzelmileg megterhelő, bántalmazó kapcsolatformára kaphatunk utalást.

Kábítószer élvező fiatalokkal kontra „normális” életvezetésű fiatalokkal készített narratív interjúkat **Péley 2002-ben**. Hipotézise - melyet vizsgálatainak eredményei alátámasztottak- az volt, hogy a korai szelf-fejlődés meghatározza a társas világ észlelését, valamint az érzelmi szabályozást. A történetekben előforduló személyeket négy kategóriába sorolta: 1. szülők 2. szűk család, 3. tág család 4. nem rokonok. A szereplőket 21 olyan kategória segítségével elemezte, ahol a bizalom-bizalmatlanság, a kiszolgáltatottság valamint a biztonságnyújtás mentén helyezkedtek el (**Péley 2002**).

Hargitai 2004-ben kolorektális tumorban és major depresszióban szenvedő nőbetegek élettörténeteit vetette össze a Szondi-tesztben kapott eredményeikkel. A major depresszióban szenvedő betegek élettörténeteiben háromszoros gyakorisággal fordulnak elő ellenség funkciók a szereplőknél, mint a tumorban szenvedőknél.

Autoimmun női betegekkel folytatott vizsgálatok során három pszichológiai funkcióval elkülöníthetőséget találtak: segítő, elhagyó, károkozó. A betegség előtti és utáni állapot jellemző mintázatot mutatott. A betegség kialakulását megelőzően a károkozó mellett a védelmező is megjelent ellenpólusként, a diagnosztizálást követően egyre több segítőt említ az elbeszélésben. (**Ehmann, 2000 id László, 2005**)

A téri- érzelmi távolság szabályozás összefüggést mutat a közelítés-távolítás kifejezései és a különböző pszichodinamikájú személyiség működések között. Pohárnok borderline és major depresszióban szenvedő nők élettörténeteit hasonlította össze (**Pohárnok 2004 id László 2005**). Azt tapasztalta, hogy a borderline-al diagnosztizált betegek esetében nagyobb arányban fordult elő közeledés-távolodás váltás, mivel az anyáról való leválás krízise felnőtt korban a szeparációs-individuális folyamat krízisében tovább folytatódott. A közelség én-határ elmosódásával fenyeget, az önálló identitás elvesztésével. A távolodás a végleges elhagyatás fenyegetettségét hordozza magába.

Az *időélmény szerepének* vizsgálata több síkon történt, különböző vizsgálati szempontok alapján. Így az *élettörténet kronológiájának* vizsgálatának figyelembevételével, a *történet „sűrűsége”* – idő megállítása, vagy kitágítása során; az *elbeszélés idői perspektívája*- és annak változásai során, valamint az *elbeszélés kronológiai mintája* által (László, 2005). Az idői perspektíva határozószók, igeidők, igék cselekvési irányainak (*tervez: jövőre irányul*), *befejez: múltra irányul*) elemzésével végezhető el. Az elbeszélések értékeléseit ugyancsak lehet azonosítani. Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével elemezték szenvedélybetegek 32 napos napló feljegyzéseit. A szövegeket négy időrendi egységre osztották. A különböző negyedekben megnézték a kijelentések idő irányát, (múlt, jelen, jövő), valamint az értékelés minőségét (pozitív, negatív, neutrális). A narratív értékelés három tárgykörre bontották (szelf-, terápián belüli- ill külső események). A vizsgálat azt az eredményt mutatta, hogy a jelen és a jövő időt használóknak volt a leginkább esélye a gyógyulásra, pozitív értékelés mellett (Stephenson és mtsai, 1997). Második generációs zsidókkal készített interjúk során tapasztalták azt a jelenséget, hogy ha az elbeszélő életében feldolgozatlan traumával találkozik, megtörik az időrendi linearitás. Az elbeszélés ugrálni kezd, egy mondaton belül akár évtizedes időbeni kilengéseket is fellelhetünk. Ez mindenképpen arra irányítja a figyelmet, hogy összefüggés van az időtagolás és a trauma-kezelés között. (Erős- Ehmann, 1997 id László, 2005).

A *narratív koherencia* mérésének egyik kiemelkedő eredménye volt, amikor Antinovsy kimutatta, hogy az élettörténetek elbeszélésében megmutatkozik az elbeszélő általános egészségügyi állapota a történet koherenciája által (Antonovsky, 1987 id László, 2005). 1988-ban pályakezdő munkanélkülieknek, tartós munkanélküli fiataloknak és sikeresen elhelyezkedett, de korábban ugyancsak munkanélküli fiataloknak a vizsgálata során azt tapasztalták, hogy a sikeres elhelyezkedés leginkább az elbeszélő történetek koherenciájával, valamint strukturáltságával korrelál (László és mtsai, 1998; László, 2005).

László (2005) hangsúlyozza az élettörténeti elbeszélésekben lévő *tagadó formák* pszichológiai elemzésének jelentőségét. A tagadó formák közül külön kezeljük az időtagadást az ambivalens tagadást valamint az úgynevezett megsemmisítő – vagy absztrakt – tagadást). Az elemzések során kitűnt, hogy a tagadások hangsúlyozottságának eltolódása különböző veszélyekre figyelmeztethet. Míg az időtagadás (soha, semmikor stb.) traumatikus élményekkel kapcsolódhat, az ambivalens tagadás már magában hordoz egy alternatív perspektívát, melynél egy gátlás jellegű

pszichés alkalmazkodást idéz elő. Ide tartoznak a nem-sem fosztóképzős tagadás különböző fajtái. Ebben az esetben (sehol, soha, senki stb.) lényegében törli magát a konstrukciót. Az absztrakt tagadás az ént érintő destrukcióra utalhat.

Kézdi (1995) a tagadást olyan jelzőnek tekinti, mely együtt jár a lélektani krízis megjelenésével. A negatív kód felismerésének fontosságára hívja fel a figyelmet annak érdekében, hogy az időben felszaporodott tagadásos formák jelentősége a szuicid hajlam felhívó jeleiként a környezet számára észlelhetővé váljanak.

Hargitai (2004) ismerteti Freud nézeteit a tagadásról, aki úgy vélte, hogy a tagadás az ítélet-alkotás intellektuális, tudatos funkciója. Úgy vélte, hogy a tagadás valójában egy elfojtott tudatban lévő tartalom intellektuális elfogadása. **László (2005)** hivatkozik Szondira, aki úgy véli, hogy a tagadás Freuddal szemben nem intellektuális folyamat, hanem az én legáltalánosabb, leghumánusabb és legtörvényszerűbb állásfoglalása. A „nemet mondás” esszenciája éppen az egyén és a közösség viszonyában érhető utol. A „nemet mondás” fontos szerepet tölt be, hiszen a tagadó forma egyben biztosítja az egészséges környezetéhez és az erkölcsi alapelvekhez való alkalmazkodást. A negáció alkalmas arra is továbbá, hogy olyan ösztöntörvények ellen építsen be gátakat, melyek a társadalom működőképességét veszélyes lehet. **(Szondi, 1956 id László, 2005)**

László (2005) kimutatta, hogy a negatív életeseményeket bemutató elbeszélésekben a tagadás nyelvi megjelenése szignifikánsan nagyobb számban jelenik meg.

2.3 Az egészség és a történetyszerkesztés közötti kapcsolat

A szövegelemzések közül a pszichológián belül egyre nagyobb érdeklődés irányul az egészség és a történetyszerkesztés közötti kapcsolat feltárására.

Pennebaker (1993,2005,2012) valamint **Stephenson és mtsai (2000)**, vizsgálataikban bizonyították az érzelmek szabad kifejezésének gátlása és az egészségi állapot közti negatív kapcsolatot. Noha általában ez az összefüggés nem új a pszichológia tudományán belül, azonban a nyelvi változók egészségi állapottal való összefüggéseit csak az elmúlt két évtizedben mutatták ki. **Pennebaker (2005)** és tanítványa, **Sandra Beall 1983**-ban végzett egy kísérletet, mely azt volt hivatott vizsgálni, hogy milyen kapcsolat mutatható ki az írás és az egészség között. Önkénteseket kértek meg, hogy írjanak traumatikus élményeikről, vagy bármilyen más

témáról. A traumáról írókat 3 csoportra osztották, hozzájuk csatlakozott a semleges témáról írók kontroll csoportja. A három vizsgálati csoport közül egy részüket arra kérték, hogy a naplóvezetés közben írjanak a traumával kapcsolatos érzéseikről is. Másokat viszont arra kértek, hogy tényszerűen mutassák be a traumaeseményt. Végül a harmadik csoport résztvevőit a tényszerűsége és az érzelmek kifejezésére is kapacitáltak. A résztvevők négy napon keresztül napi negyed órát töltöttek naplóírással és emellett a kutatók az egészségi állapotukat is vizsgálták. A kutatás bizonyította, hogy egy traumatikus eseményt követő feldolgozásában mentális és fizikai egészségjavulás figyelhető meg azoknál, akik a traumát követően a legmélyebb érzelmeikről írtak, összehasonlítva azokkal, akik ezt nem tették meg.

Stephenson és mtsai (1997) függőségi problémákkal küzdő betegeknél alkalmazták terápiás célból az ún. „fontos események napló” módszert-, ahol szintén kirajzolódott a gyógyulás szociolingvisztikai mintázata. A vizsgálatban a naplók nyelvi tartalmát és a kezelés előrehaladása közötti összefüggést vizsgálták. A narratív terápia alkalmazása során nemcsak megkönnyítette, hanem érthetővé is tette egyben az előrehaladást. A vizsgálati helyszín egy bentlakásos központ volt. A vizsgálatban résztvevő személyek (16 fő) kábítószer-, alkohol- valamint étel függőséggel kezelt – betegek voltak. A vizsgálatban résztvevők valamennyi „jelentős” eseményről naponta készítettek feljegyzést. A naplófeljegyzések kiértékelése LIWC tartalomelemző program segítségével történt. A LIWC² (Linguistic Inquiry and Word Count) vagy más néven „Luke” számítógépes program szövegfeldolgozóból és szótárból áll. Megszámolja a beszélő vagy író által használt szavakat és nyelvtani (előjárósók, igék, stb..) valamint pszichológiai (érzelmek, kogníciók, stb..) kategóriákba sorolja őket. A terápiás vizsgálat Kentben, a notington-i „Promis Recovery Centre”-ban folyt, 1994 októberétől decemberig bezárólag. A kezeléseket átlagosan 30-69 napon keresztül tartották, átlagosan 50,1 napig. A 12 lépéses anonim terápia a spirituális fejlődésre épített, de nem intézményesítette a vallást. Az első alaplépés az volt, hogy a terápiában részt vevők elismerték saját gyengeségüket és egy erősebb hatalom segítségül hívásának igénybevételét a függőségükkel vívott harcukban. A további szintek a lelki fejlődés iránti növekvő elkötelezettséget kívánták meg a paciensektől. A résztvevők minden este kaptak egy lapot, amire fel kellett jegyezniük azokat az eseményeket, amelyeket jelentős napi történésnek tartottak. Ez volt az ún. „Jelentős esemény lap”. Az írás által

---

²www.ilwc.net

megfigyelhették a páciensek személyes fejlődését, egyben képet alkothattak arról is, hogy mi történik az intézet falai között. Míg kezdetben nehéznek bizonyult a feladat, később egyre többet és egyre szívesebben írtak. A feljegyzéseket speciálisan annak írták a vizsgálatban résztvevők, akivel leginkább együtt akartak működni a kezelésük során. Így ez egyfajta együttműködési gyakorlattá is vált, hiszen a megnyilatkozások ötleteket adhattak egy sikeres kezelés további folytatásához.

A vizsgálati hipotézis az volt, hogy a naplók társadalmi-nyelvi tartalma bejósolja a kezelés kimenetelét. Három dimenzióban értékelték a páciensek narratíváit, amelyek összefüggést mutattak a betegség prognózisával: idő, a narratív minőség valamint a hatás.

Az idő dimenziójában a történet idői síkját vizsgálták a kutatók, azok közül is leginkább a jövőre irányultságot. A jövő fókuszálás figyelhető meg pl : „mi lesz majd akkor?”- mondatban. A narratív minőség két értékelési szempont mentén lett meghatározva: egyfelől lehet *interpretatív* valamint *reaktív*. Így pl.”jó volt ma Ken csapata”- reaktív, vagy a „nagyon rosszul éreztem magam, keményen próbálok alkalmazkodni a csoporthoz” interpretatív. A hatás vagy affektív jelleg lehet pozitív, negatív vagy semleges. Így pl.” nem várom az éjszakát Jimmel”- negatív. Általában elmondható volt, hogy a páciensek főleg negatív és reaktív nyilatkozatokat tettek a múltból. A megállapítások majdnem fele interpretatív volt. Az eredmények alapján elmondható, hogy az interpretatív megállapítások a terápiás folyamat iránti elköteleződést mutatták. Továbbá az is kiderült, hogy nem feltétlenül a jókedvű és pozitív érzelmeket gyakran használó páciensek fejlődtek leginkább. Ugyanakkor az bebizonyosodott, hogy narratív minőség, azon belül is az interpretáció gyakorisága, valamint az érzelmek jelenléte (a negatív és a pozitív érzelmek egyaránt) összefüggést mutattak a kezelés kimenetelével.

Egy másik vizsgálatban (**Rude, Gortner, & Pennebaker, 2004 id Pennebaker, 2012**) azt figyelték meg az egyetemi hallgatókat tesztelve, hogy a depressziós és bipoláris tanulók gyakrabban használták az egyes szám első személyű névmásokat- enyém”, „én”, „engem”. Az eredmények arra mutattak rá, hogy a depresszió és a bipoláris rendellenesség az énközpontúsággal is jellemezhetőek és nem csupán a negatív témákra és érzelmekre való kitüntetett figyelemmel. Az öngyilkosságra hajlamos egyéneknél megnő a szociális elszigetelődés és megnövekedik az én-központúság, ami kitűnik a megnövekedett “én” és a lecsökkent “mi” szavak használatában.

Egy másik vizsgálatban arra is rámutattak, hogy a személyes névmások használatában nemi eltérések mutatkoznak. A nők sokkal több személyes névmást használnak a férfiakhoz képest, ami a nők nagyobb figyelmét mutatja a társadalmi ügyekre. A férfiak ugyanakkor hajlamosabbak gyakrabban névelőt használni, ami arra utal, hogy nagyobb figyelmet szentelnek a konkrét részletekre (**Pennebaker, 2012**). A nők és férfiak eltérő mértékű személyes névmás használatát a tesztoszteron hormonnal magyarázzák. A férfi nemi hormon magas szintje elvonja a figyelmünket a többi személyről. Ugyanakkor gyakori “mi” személyes névmás használata a párkapcsolati minőséget és stabilitást jelöli (**Pennebaker, 2012**).

László (2005) úgy véli, hogy bár az élettörténeti interjúk természetesen a történetet felidéző élményeit mondja el, ez azonban nem kizárólagos jellegű a narrátor személyére nézve. A saját élmény felidézésén túl az elbeszélő környezetének meghatározó tagjainak érzelmeiről is beszámolhat. Előfordulhatnak ugyanakkor olyan esetek is, amikor a történetekből pontosan az én hiányzik. **Hargitai (2004)** Szondi vizsgálatai nyomán arra a következtetésre jutott, hogy az én távolmaradásának és jelenlétének pszichológiai jelentése van.

2.3.1 Jelentéskonstrukció és manipuláció

Schütz és Baumeister (1999) A védekezés nyelvéről írt tanulmányában azt vizsgálták, hogy a védekező motivációk hogyan befolyásolják a nyelvhasználatot. A vizsgálat során olyan narratívákat hasonlítottak össze, amelyekben valamilyen károkozás, vagy valamilyen pozitív interperszonális cselekvést írtak le. Összehasonlítva a különböző szövegeket, azt tapasztalták, hogy a károkozás narratívákban inkább leírják a történéseket, a szándék kifejezése nélkül. Ezekben a történetekben a bevezetés kimutathatóan hosszabb volt, valószínűleg azért, hogy megmagyarázzák a cselekvés hátterét és ezzel mintegy enyhítsék a saját felelősségüket. Végül ezekben a történetekben jelentősen többször jelentek meg a narrátor saját érzelmei és gondolatai, mint a vidám történetekben, ahol a hangsúly inkább a célszemély érzelmein volt.

Schütz és Baumeister (1997) a nyelv öncélú manipulációjának iskolapéldájaként említi a **George Orwell 1984** című regényének fő témáját. Ebben a kormány arra törekedett, hogy megszüntessen bizonyos szavakat, újakat hozzon létre és megváltoztassa a jelentésüket, így formálva a polgárok gondolkodásmódját. **László**

(2005) ugyancsak **Orwell 1984** című regényét emelte ki annak bemutatására, hogy jelentéskonstrukciókat mesterségesen is elő lehet állítani.

„Az újbeszél Óceánia hivatalos nyelve, s azért találták ki, hogy Angszoc vagy angol szocializmus ideológiai szükségleteit kielégítse... Az újbeszél célja nem csak az, hogy az Angszoc híveinek megfelelő világnézet és észjárás kifejezési eszközeül szolgáljon, hanem az is, hogy minden más gondolkodási módot lehetetlenné tegyen. A szándék az, hogy ha egyszer az újbeszél véglegesen elsajátították és az óbeszél elfelejtették, eretnek - vagyis az Angszoc elveitől eltérő – gondolat szó szerint elgondolhatatlan legyen, legalábbis amennyire a gondolat szavaktól függ.” (Orwell, 2007, 168. o)

A nyelvi relativizmus- a **Sapir-Whorf** –hipotézis - kimondja, hogy az anyanyelv nem pusztán a gondolataink szavakkal kifejező formai eszköze, hanem azon jóval túlmutató determináció, gondolkodásunk meghatározója is egyben. Az elmélet szerint eltérő anyanyelvű emberek másképp szemlélik az őket körülvevő világot, mást vesznek észlelnek belőle fontosnak, máshogyan értékelik a történéseket, különbözőképpen érvelnek, tudatuk felépítése különbözik. (László, 2002)

Schmid és Fiedler (1996) elemezte a Nürnbergi perben elhangzó védő-, és vádbeszédeket Az ügyészek és védőügyvédek nyelvi stratégiáit vizsgálták, a per jegyzőkönyveinek használatával. Az elemzés során azt találták, hogy a védőügyvédek több absztrakciót használtak akkor, amikor az alperesekre utaltak. Eltekintve a tényről, hogy ugyanannak a védencnek a viselkedését pozitívabb kifejezésekkel írta le a védő, mint a vád képviselője, a két oldal kevésbé tolakodó, inkább kifinomult stratégiát alkalmazott. Különösen a védő emelte ki az alperes pozitív tulajdonságokat a nyelvi elvonatkoztatás magasabb szintjével. Kerülte a közvetlen személyes utalásokat a negatív megállapításokhoz és megkerülhetetlen negatív kijelentésekkel illette a bűnvádi eljárást. Ennek ellentéte az ügyész, aki a leginkább interpretatív cselekvő igét használ, a felelősség belső okait sugallva. Gyakran hivatkozik elítélően az alperesekről, valamint egyetemes utalásokat tettek az alperesek náci csoporttagságára vonatkozóan (**Schmid és Fiedler, 1996**).

Ezek az eredmények megegyeznek **Maass és munkatársainak (1989)** megfigyeléseivel, akik a csoportközi elfogultság vizsgálatakor azt tapasztalták, hogy a pozitív „ingroup” viselkedések és negatív „outgroup” viselkedések ismertetésénél átfogó, absztrakt kifejezések használata figyelhető meg, ellenben a negatív ingroup és

pozitív outgroup viselkedéseknél a konkrét kifejezések alkalmazása történik elsődlegesen (**Maass, A., Salvi, D., Arcuri, L., Semin, G.R.,1989**).

2.3.2 Az identitás és a narratívum

Az identitás mint fogalom szinte már egyetemes magyarázóelvként működik **Pataki (1997)** szerint. Az identitás legfontosabb funkciója véleménye szerint, hogy elhelyezi az egyént a társadalmi térben. Ez mintegy feltételezi az identitás az egyénekben eltérő mértékű, de kétségtelen meglévő szilárdságát, ami a különböző élethelyzetekben megjelenő következetesség is mutat. Az a történet, melyet az ember önmagáról fogalmaz meg, kiemelkedő szerepet tölt be identitásának, kontinuitásának, egységének, integráltságának valamint énjének minőségi szempontjából (**László és Péley, 2005**).

Az identitás kategóriája viszonylag új keletű fogalom, elsőként **Erikson (1974)** elméleteiben jelent meg. A szociális identitás az önmagunkra vonatkozó tudásunk meghatározott elemeit foglalja magába. Így ide sorolható a nem, kor, etnikai és rétegbeli hovatartozás, foglalkozásunk, stb. Ez a tudásunk többnyire észlelhető, tapasztalható, ugyanakkor támpontként is szolgál társadalmi azonosításunknak. Az identitás tartalmi komponensét **Erikson** identitáselemként definiálja. **Erikson** nyolc pszicho-szociális szakaszt különített el. Freuddal egyetértve úgy véli, hogy a személyiség fejlődése az egymást követő szakaszok során teljessé válik. Azonban míg Freud elméletének központjában a pszichoszexuális fejlődés van, mely az élet első néhány évére korlátozódik, **Erikson** pszicho-szociális elméletének fókuszában az életút során bekövetkező szociális jelenségek személyiségfejlődése helyezkedik el, mely azt vallja, hogy a személyiség az egész életünk során képes a fejlődésre **Erikson** szerint az én-identitás tudatos én-élmény, mely a társas világban történő kölcsönhatások által formálódik. **Erikson** a szocializációs folyamat lélektani hatásait veszi alapul. **Erikson** véleménye szerint személyiségünk összetevői velünk születetten adóttak. Az egyes összetevők formálásának van egy életkor-függő optimuma. A pszicho-szociális fejlődésben központi szerepet játszik a társas interakció, melyben formálódik. (**Erikson, 1968**)

Az életkori ciklusok – kritikus időszakok- egymást követő sorrendjén változtatni nem lehet, egy lépcsőfok sem maradhat ki. Annak érdekében, hogy egy újabb szintre léphessünk, erőfeszítéseket kell tennünk képességeink segítségével.

Erikson (1974) ott jelölt ki új fejlődési stádiumot, ahol a testi-fizikai érés, mentális műveletek és a társkapcsolati jellemzők együttesen egy jellegzetesen új mintázatot mutatnak.

Az identitás narratív szerveződésének eriksoni gondolatát követően született az elbeszélés metaforája, mely azt mondja, hogy az identitás nem más, mint folyamatosan újraserkesztett történet (**Ricoeur, P. 2001**). **McAdams (2001)** narratív-identitás elmélete azt mondja, hogy a lényeg az identitáson, nem a komplex személyiségen van. A szelf komplexitása megfelel az élettörténet komplexitásának, miként a szelf és az élettörténet dominanciája megfeleltethető egymásnak. Az identitás maga az élettörténet elbeszélése. 4 fő összetevője van: a nukleáris epizódok, az imágók (szereplők), a világnézet (ideológiai háttér), valamint a generativitás foratókönyv. Ehhez adódnak a tematikus vonalak (élettörténet visszatérő tartalmi egységei), valamint a narratív komplexitás (én-érettség mutatója). A komplexitás foka egyfajta fejlődési mutató is egyben, miként fejlődés éretlenebb szintjén egyszerű az én és társadalom megértése, legjellemzőbb motívum a feketén-fehéren való látásmód. Ezzel szemben egy érettebb szinten megjelenik az alá-fölrendeltségi szint, a paradoxonok, megtalálható az individualitás, az egyediség (**McAdams, 2001**).

Az identitás élettörténet modelljének nem alkotja részét annak vizsgálata, hogy a komponensek konstrukciója hogyan informál a szelfről (**Pólya, 2003**). **László (2012)** kiemeli, hogy **McAdams** érdeme, hogy empirikusan kezelhető adatforrásként vizsgálhatóvá tette az élettörténeti narratívumot, azt különböző projektív tesztekkel ellenőrizni kezdte. A kategóriák azonosítása és az annak alapján végzett tartalomelemzés sok bizonytalanságot rejt magában.

Odorics (2003) véleménye szerint a narratív identitás egyenlő az elbeszélő azonossággal. Az elbeszélés-elmélet megkülönbözteti az elbeszélés tárgyát és a folyamatát. A tárgy maga a történet, vagyis a narratíva, a folyamat a narráció vagy narratív cselekvés.

2.3.3. Ágencia a narratívumban

Az ágencia mint azon képesség, mely a hatékony képesség kifejezője, melynek lehetséges mutatója az aktivitás-passzivitás használata a narratívumban. **McAdams (2001b)** szerint az ágencia bár megjelenhet különféle szintereken, azonban egységes irányultsága az, hogy saját magunk hasznunk környezetünkre annak változtatása céljából.

Az egészségpszichológia kutatói csakugyan bizonyítottak tekintik, hogy az a személy, aki a hatékonyság képességét erősebben érzékeli, az a későbbiekben motiválhatóbb lesz, kitaróbb lesz. **Bandura (1994)** kutatásai eredményei azt mutatják, hogy az ágens személy alacsonyabb szinten érzékeli a stresszt, új problémahelyzetbe kerülés esetén.

Szalai (2001) ágens kutatása során azt találta, hogy az ágens narratív kategóriája megfeleltethető az aktív és passzív igék valamint kifejezések használatával a magyar nyelvben. Az aktivitás és a passzivitás közötti különbség utalhat az elbeszélő által gyakorolt probléma megoldási módra is. Az aktivitásszint ugyanakkor arról is vall, hogy mi módon szeretné magát bemutatni az elbeszélő a hallgatóságának. A narrátor által kontrollálhatónak tartott események aktívként fognak jelentkezni. Szalai egyetért az egészségpszichológusok azon gondolatával, hogy az egészséges személyiség magasabb aktivitásszinttel rendelkezik. Ennek feltehetően az a forrása, hogy úgy érzi, a saját sorsáért felelősséget vállal. Ezzel egyben saját életét is kontrollálja.

A passzivitás a narrátor azon állapotát tükrözi, mely arra utal, hogy esetlegesen a saját cselekvésében olyan változás jött létre, mely rajta kívül áll, esetlegesen annak elszenvedője. Az aktív-passzív igék használatának arányából következtethetünk az elbeszélőt körülvevő környezet kiváltotta hatásra, amely az egyénre volt befolyással (**Szalai, 2005**).

Kaló és Rácz (2008) droghasználókkal készített interjúk szövegtipológiai elemzés során azt találta, hogy az ágens hiánya elsősorban fellelhető a passzív igék előfordulásának sűrűségében, valamint a harmadik személyű személyes névmások gyakori használatában. Az ágens hiánya ugyanakkor fellelhető a diszfunkcionális ágenciában, valamint a felmentés vagy igazolás megjelenésében is.

McAdams (2001b) négy fajta ágens- narratívát különített meg, amelyek fellelhetők a narratív interjúkban: *1. önuralom, 2. státusz, győzelem 3. teljesítmény, felelősség 4. hatalommal felruházottság.* Az *önuralom* megnyilvánulása a narratívum azon részén érhető utol, ahol az elbeszélő eredményesen tudja uralni, kontrollálni önmagát. Hatékony cselekedetek által képes tökéletesíteni önmagát, erőteljesebbé és bölcsébbé válik az elbeszélő különböző kritikus életeseményeket leküzdve. A *státusz, győzelem* esetén az elbeszélő egy magasabb presztízsrre emelkedik. Célját eléri, elismeri a környezete, akivel szemben fölényt gyakorol. Interperszonális vonatkozása, implicit módon jelenik meg- versengés kontextusa.

A *teljesítmény, felelősség* hangsúlyozása során a narrátor büszkeségét és magabiztosságát fejezi ki, mivel sikert ért el egy olyan területen, ahol a kihívás, vagy

akadály legyőzetett általa. Más emberekkel kapcsolatban felelősséget érzett, vagy részt vett olyan szerepvállalásban, ahol felelősséget kellett vállalnia.

A *hatalommal való felruházottság* jellemzője, hogy a narrátor egy nálánál erősebb személy, csoport által erősebbé válik, aki segíti az elbeszélőt. A hatalommal felruházó lehet istentől eredeztethető, vagy a természet által, de lehet egy olyan vezető személy is, aki az elbeszélőre nagy hatással volt. (**McAdams, 2001**)

Míg az aktivitás viszonylag könnyen kódolható angol nyelvű minták alapján, ezzel szemben a passzivitás jelölése a sajátos magyar nyelvtani szabályok miatt külön definiálást igényel. A passzív szerkezet nem vesz részt jellemzően a magyar nyelvben, mivel a magyar nyelv didaktikailag nincs erre berendezkedve. Iskola példaként szokták említeni, hogy „*A macska fel van mászva a fára.*” szerkezet nem kívánatos, használata helytelen. A passzivitás azonban mégis megmutatkozik a nyelvi igék használatában (**Adamikné Jászó A., 1991**).

2.4 A narratív interjú

A narratívák tanulmányozása új lendületet vett az utóbbi évtizedekben. Megújult érdeklődés irányult egy már régi- Arisztotelész óta élő- téma iránt (**Bauer, 1996**). A narratívák túlmutatnak a kérdőíveken. A narratíva diszkurzív forma. Megtalálható a történelmen keresztül az egyéni élettörténetek szintjén is. Különlegessége variációs végtelenségében rejlik, megtalálható bárhol. A mesélés alapvető eleme az emberi kommunikációnak. Független a nyelvi teljesítménytől, univerzális képesség. A narratív interjú előnyét abban van, hogy alkalmas lehet olyan részletekhez juttatni bennünket, melyre a kérdőívek használata során nem kapnánk választ. Fontos szempont, hogy az interjú kapcsán az interjú adó hangját és gondolatait saját kontextusba ágyazottan hallhatjuk. 1977-ben Schütze már javaslatot tett arra, hogy a narratív technika rendszerbe foglalását végezzék el (**Schütze, 1977 in Bauer 1996**).

A narratívumoknak kitüntetett szerepe van a társas tapasztalatok megfogalmazása mellett a megszervezésben is. A narratív interjú olyan kvalitatív eljárás, amelyet annak a céljából használnak, hogy a személyes identitásról teljesebb képet kaptunk. A narratív interjú során az interjú vezetője arra kéri a vizsgált személyt,

hogy beszéljen élettörténetéről. Az interjút készítő kizárólag olyan kérdéseket tesz fel, mellyel előre lendíti a vizsgálati személy élettörténetének mesélését. Ennek formája az, hogy esetenként visszacsatol az interjút adónak, hogy a történet mesélése számára érthető, megértette a dolgokat. Elakadás esetén megismétli, összefoglalja az elhangzottakat. A narratív interjú és a mélyinterjú közötti különbség abban is megmutatkozik, hogy míg a mélyinterjú esetén alapvető az oki összefüggésekre való rákérdezés, ez a narratív interjú esetén mindenféleképpen kerülendő. Ugyancsak kerülendő az új témák bevezetése (László, 2005).

Bauer (1996) nevéhez fűződik a narratív interjú fejlesztésének az a meglátása, hogy a burkolt értékelések és attitűdök hamarabb megjelennek egy elbeszélésben, mint egy kérdőíves kérdezés kapcsán.

A kérdés-válasz séma tartalmáról:	
- A narráció egyetemesen érvényes - A narráció sémája önmagát generálja részletes mintázat a gestalthoz közeli a relevancia rögzített	
<i>Fázisok</i>	<i>Szabályok</i>
0 Előkészítés	a terep felmérése kívülálló kérdések megfogalmazása
1 Kezdés	a narráció kezdő témájának megfogalmazása vizuális segítség igénybevétele
2 Fő narráció	nincs megszakítás csak nem verbális segítség a történet folytatásához
3 Kérdező szakasz	egyetlen kérdés: „Mi történt azután?” nincs vélemény és beállítódottságot sugalló kérdések nem vitatjuk az ellentmondásokat kívülállás a bensőséges kérdésekben
4 Rövid beszélgetés (befejezés)	a rögzítés befejezése azonnali memória protokoll

1. táblázat. Martin Bauer (1996): The narrative interview. Comments on a technique for qualitative data collection

3. A szelf megközelítései

Az én-re vonatkozó elméletekről és adatgyűjtési eljárásokról elmondható, hogy az egymással való összehangoltság korántsem bizonyult egységesnek. Különösen igaz ez a korai elmélet-alkotókra (**Greenwald és Pratkanis, 1992**). Nem voltak összehangolt definíciók, sem egyezményes kutatási eljárások. **1890-be William James** volt az, aki arra tett törekvést, hogy az én stabil helyhez juthasson a pszichológia tudomány rendszerében. Úgy vélte, hogy a tapasztalatok egysége valamint folytonossága az empirikus én aspektusai. James elemzése során az empirikus én az észlelés és a tudás tárgya, melyet materiális, szociális és spirituális én-re osztott fel. A materiális én a testen túl magába foglalja a ruházatot, a családot, az otthont, sőt még a tulajdont is. A szociális én magába foglalja a szeretett személyek általi elismerést. James azt mondja, nem csupán egy szociális énünk lehet, hanem annyi, amennyi csoportot képeznek azon személyek, akik véleménye számunkra meghatározó. A spirituális én egy belső szubjektív létezés, ahova az erkölcsi érzék, a lelkiismeret és a független akarat is tartozik. James úgy gondolta, hogy mind a személyes identitás, mind a képzetáramlás egysége az empirikus énhez köthetőek. (**Greenwald és Pratkanis, 1992 ; James 1890**). James megkülönbözteti a Me, vagyis megismert Én-t, az I, vagyis megismerő Én-től. A Me három rétege a testi, a szociális és az eszmei régió. Valamennyi rétegnél központi helyet foglal el az önbecsülés, mint az embert hajtó erő. Az önbecsülés sikereink és várakozásaink hányadosaként definiálható. Ennek értelmében a siker növelése mellett a várakozás csökkentésével emelhető magasabb szintre. (**Pléh, 1992; James, 1890**). James úgy véli az emberek azokat az elméleteket preferálják, melyek érdekesekek, ugyanakkor egybecsengnek esztétikai, érzelmi valamint aktív szükségleteikkel, vagyis amelyik leginkább tetszik.

James (1890), valamint **Mead (1973)** nevéhez köthető ugyanakkor a *self-koncepció* megjelenése. **Mead (1973)** az emberi viselkedést szimbolikusan közvetített interakcióként értelmezi. Elméletének középpontjában a kommunikáció áll. A pszichikum (mind) képes a reflexivitásra az intelligencia révén. Az én két aspektusát különbözteti meg. A szelf alkotórésze a „me”, vagyis a felépített én valamint az „I” vagyis reaktív én. A reaktív énben az egyén mint biológiai organizmus, a felépített én ezen túlmutatóan a társas környezetben végbemenő folyamatok által, interakciók révén alakul. Meghatározó jelentőséggel bír a szülők, kortársak, tanárok stb véleménye. **Mead (1973)** úgy véli, hogy abban az esetben beszélhetünk énképről, ha képes felismerni az

egyed, hogy önmaga mások észlelésének tárgyát alkotja. **Mead (1973)** mint a szimbolikus interakcionista képviselője, őse, azt a gondolati vonalat erősíti, hogy az „én” nem forrása a személy részének, hanem az „én” ismétlődő szociális interakciók során formálódik, alakul ki. Elméletét arra alapozza, hogy az ember természetes közege nem a magányos létezés, hanem a társakkal kommunikáló és szimbólumokat is használó létezés. A hatékony kommunikációhoz át kell venni a másik nézőpontját. Ez egybeesik **Kelly (1955)** azon elképzelésével, melyet a szerepfelvételről alkotott. Ebben **Kelly** kifejti, hogy az emberek kísérlete tesznek arra, hogy túlmutatva önmagukon, a másik személy konstrukciós rendszerét is megkonstruálják. **Kelly (1955)** álláspontja szerint ugyanakkor a személyes konstrukciók a meghatározói annak, hogy az egyén hogyan szemléli az őt körülvevő világot. **Mead (1973)** úgy véli, hogy azzal a lépéssel, hogy újra és újra igyekszünk meglátni mások nézőpontját, mentális reprezentációt alakítunk ki róluk. Ez nem csupán egy, hanem több ember nézőpontjának reprezentációját jelenti, mintegy általános másik perspektívát. Az én a társadalomból eredeztethető, nem pedig a társadalom az egyénekből.

Az önmagunkról alkotott vélekedés az információk különböző megközelítéséből eredeztethetőek **Neisser (1992)** szerint. Úgy véli, ezen információk olyannyira különbözőek, hogy valamennyi egy eltérő „én” alapját képezheti. Öt különböző tudás válfajt különíti el: *ökológiai én, személyközi én, kiterjesztett én, személyes én*, valamint *konceptuális én*. Az *ökológiai én* ahogyan közvetlenül észleljük magukat fizikai környezetünkben, ahogyan egy adott cselekvést végez. **Gibson (1979)** „vizuális kineztezia” elmélete szerint a megfigyelési pont elmozdulása mintázatot hoz létre a látómezőnkben, ami a saját mozgásunk valamint testhelyezkedésünk optikailag keletkező tudata. Az optikai áramlás mellett az ökológiai én összetevője a cselekvés is **Neisser (1992)** kutatása alapján. A megfigyelés mellett változásokat is létre tudunk hozni az általunk észlelt környezetben. Ezeket a változásokat ugyanakkor képesek vagyunk ellenőrizni feltétlenül és állandó módon, az „én” részeit képezik. Az *ökológiai én* nem minden esetben illeszkedik biológiai testünkre, hiszen bármi, ami a testünkkel együtt mozog, az „én” részeként értékelődik számunkra. Elsődlegesen nem a birtoklás számít, hanem a cselekvés-indítás, valamint a koordinált mozgás. Ez a kör a személyes ruházat mellett kibővíthet például az autóra is. Amikor azt mondjuk, hogy „*belém szaladt*”, azt értjük alatta, hogy „*nekiment az autónak*”. A fő hangsúly azon van, hogy ökológiai egységet alkossunk. **Neisser (1992)** úgy véli, hogy a „közös sors” irányító tényezője az önészlelésnek. Az ökológiai én születésünket követően jelen van, a

fejlődésünk során kiteljesedik, precízebbé válik. **Neisser** véleménye szerint az ökológiai én rendszerint együtt jár annak tudatosságával, közvetlenül észlelhető. A *személyközi én* minden esetben társas interakcióban bontakozik ki, s közvetlenül észlelhető. Információ viszont kizárólag akkor mehet végbe, ha kettő, vagy több ember személyes kontaktusban vesz részt, interszubjektivitás jön létre. Az interszubjektivitás túlmutat az észlelési és a mozgásos rendszerek működésén, mivel sikerességéhez speciális emberi mechanizmus kapcsolódik, mely az autista embereknél deficitként jelentkezik. Megtanuljuk, hogy az embereknek vágyaik, hiedelmeik, céljaik mellett különálló érzéseik is vannak. Míg **Neisser (1992)** a gyermekek intencionális cselekvésének elsajátításának idejét 2 és 4 év között teszi, a legújabb kutatások azt mutatják, hogy ez már egy korábbi időszakban, 7 hónapos kor körül megtörténik. (**Kovács, Téglás és Endress, 2010**). A személyközi én és az ökológiai én egyidejű tudata együtt-járást mutat, szinte változtathatatlanul, minek következtében az én két említett perspektíváját nem érezzük külön elhatárolt egységeknek. (**Neisser, 1992**)

A *kiterjesztett én* az emlékezetet használja forrásként, személyes emlékeink megléte valamint anticipációnk képezi alapját. Az emlékezet fontos szerepet tölt be. Maradandó személyközi kapcsolatokat valósíthatunk meg segítségével, melynek megszilárdító funkciója van az emberi csoportosulások koherenciájában (**Neisser, 1984,1992**). A kiterjesztett én idősebbé válásunk folyamatának előrehaladásával egyre fontosabb szerepet tölt be. A legtöbb felnőtt szilárd én-történettel rendelkezik, melynek során definiálja önmagát az emlékekben megjelenő élmények sorozatával. A számadások során az énről alkotott kép folyamatosan kiterjesztődik, esetenként felülvizsgálódik. Így megszületik egy olyan narratív szerkezet, ami a formális önéletrajzokhoz hasonlít. Az emlékezet (**Bartlett,1985**) újra-felépítő tulajdonsággal bír. Amiről beszélünk, amit felidézünk, függ jelenlegi hitünktől csakúgy, mint attól, ami emlékezetünkben tárolódott. A kiterjesztett én információi magán-jellegűek, korlátozottak és éppen ezért sebezhetőek is egyben (**Neisser, 1992**). A *személyes én* keletkezése akkorra tehető, amikor egy gyermek rájön arra, hogy vannak olyan élményeik, melyekben más nem osztozik vele. Ilyenek lehetnek az álmok, az emlékek, hiszen ezek viszonylag elkülöníthetőek mind az ökológiai, mind a személyközi éntől. **Neisser (1992)** hangsúlyozza, hogy az emberek nagy szórást mutatnak annak tekintetében, hogy a saját benső tapasztalataikhoz való kötődés milyen mértékű és fontosságú. Az egyéni különbségek megmutatkoznak az észlelés és a cselekvés terén is,

ami összefonódhat sajátos szubjektív élményeikkel. Az élmények ugyanakkor maguk is alkotják a figyelem tárgyát.

A *konceptuális én* elmélete szerint rendelkezünk bizonyos társadalmi szerepekkel, mint például férj, feleség, tanár, magyar, stb. Vannak, akik belső entitásokhoz kötik az ént, mint például a lélek, tudattalan, vagy mentális energia. Az én különbségei megmutatkozhatnak a társadalmi dimenziók különböző szintjein is, mint például az intelligencia, az attraktivitás, gazdagság. Az ember önmagáról alkotott tudása és hiedelme nagy változatosságot mutat, melyek nem minden esetben mutatkoznak igaznak. A szerepelméletek mellett –melyek megmutatják hogyan illeszkedünk a társadalomba- vannak belső modellek is, amelyek testünkre és lelkünkre is vonatkozhatnak. A nyugati kultúra beépíti a biológiai, orvosi tudása mellett a lélektan, filozófia és vallás területén szerzett ismereteit. A tulajdonságok attribúciója (okos, buta, gyönyörű, csúnya, szerencsés, peches, stb..) hidat képez a társadalmi szerepek és a belső modellek között. A kultúrák különböző dimenziók mentén osztályoz. Amikor saját konceptuális énünk kimunkálásán dolgozunk, megpróbálunk különböző tapasztalatokat mérlegelni. Az önmagunkról való ismeretek négy másik összetevője a konceptuális énben tükröződik. **Neisser (1992)** nem veti el, hogy az önmagunkról szerzett információk osztályozhatóak különböző módokon, az osztályozás többértiségét viszont vitathatatlanak tartja, akárcsak **Higgins (1987)**.

3.1 Szelf-diszkrepancia elmélete, kutatása, módszere

A szelf-el és az érzelmekkel foglalkozó klasszikus teóriák szerint a szelf-konfliktusok és szelf-inkonzisztenciák érzelmi problémákat okoznak mint ahogy láttuk **Mead** és **James** elméletében. **Higgins (1985)** újítása abban áll hogy három domináns szelfet különít el egymástól: aktuális, ideális és szükséges. A szelf szempontja lehet egyrészt a személy maga, másrészt mások. A kettő kombinációja hat reprezentációt jelent.

A szelf koncepciója az, hogy milyennek képzei magát. Ez két típus lehet: aktuális/én, aktuális/mások.

A szelf vezérlő a további négy típusban mutatkozik meg: ideális/én, ideális/mások, szükséges/én, szükséges/mások. Ezek szerzett a szelf-vezérlők az élethez, „önmagát rendező szabványok”. A szelf-diszkrepancia elmélet azt mondja,

hogy motiváltak vagyunk annak az állapotnak az elérésében, amikor a szelf koncepciója megegyezik a szelf vezérlővel. Fontos pont a *lehetőség* és az *elérhetőség* kérdése.

A *lehetőség* attól függ, hogy feltételezhetően mennyiben tér el egy személy esetében két, különböző szelf-reprezentációja. Az *egyezések* ott találhatóak, ahol a leírt tulajdonság (pl. szépség) egyezik és a mértéke is egyezik (pl. meglehetősen szép) *Nem egyezések* ott vannak jelen, ahol a különböző tulajdonságok egymásnak ellentmondanak (pl. szép-csúnya) vagy nem egyezik a mértékük (pl. nem éppen szép – nagyon szép). Értelemszerűen minél nagyobb az eltérés az egyezések és nem egyezések számában, annál nagyobb a diszkrepancia nagyságának – magnitúdójának - lehetősége a személy esetében, vagyis annál nagyobb lesz a kényelmetlenség érzésének intenzitása.

Egy lehetséges szelf-diszkrepancia elérhetősége azoktól a faktoroktól függ, amelyek meghatározzák egy tárolt szerkezet, konstrukció elérhetőségét. Egy „szerkezetet” minél közelebbi idő intervallumban és minél többet aktiválnak, annál nagyobb valószínűséggel válik szociális eseménnyé. (Minél tovább mutatnak egy western hőst, annál valószínűbb, hogy az emberekbe beleívódik, hogy hogy kell kinéznie,) **Higgins (1985)** szelf-diszkrepanciájának hipotézise kimondja, hogy:

- Az egyén a lehetséges szelf-diszkrepanciájának a milyensége összefügg azzal, hogy milyen kényelmetlen érzése van, vagyis képesek vagyunk visszakövetkeztetni.

- Minél nagyobb egy bizonyos típusú szelf-diszkrepancia magnitúdója (nagysága), annál jobban szenved az egyén attól a kellemetlen érzéstől, amit az a fajta szelf-diszkrepancia megléte váltott ki belőle.

- Abban az esetben, ha valakinek több fajta szelf-diszkrepanciája van, attól szenved leginkább, aminek a legnagyobb a magnitúdója.

- Az egyéni különbségek, hogy milyen típusú szelf-diszkrepanciája van valakinek a pillanatnyilag leginkább elérhetőbb, össze fog függni a pillanatnyi egyéni különbségekkel, amitől az ember szenvedni fog.

- Minél nagyobb az elérhetősége egy fajta szelf-diszkrepanciának, annál valószínűbb, hogy az egyén az általa okozott kellemetlen érzéstől szenvedni fog (például minél többet néz modelleket, annál nagyobb a szenvedés valószínűsíthetőség foka.)

- Amennyiben valakinek több szelf-diszkrepanciája van, legvalószínűbben annak a hatásától fog szenvedni, amelyik pillanatnyilag leginkább elérhető (például szép ruhák, külföldi utazás, party-k)

Összefoglalva elmondható, hogy minél nagyobb a magnitúdója és az elérhetősége egy bizonyos típusú szelf-diszkrpanciának az egyén annál jobban fog szenvedni attól, amit azzal a fajta szelf-diszkrpanciával összefügg.

Higgins, Klein, és Strauman (1985) a szelf-diszkrpancia méréséhez kérdőíveket használt. A vizsgálatban résztvevőket megkérték, hogy soroljanak fel 10 jellemző tulajdonságot, mely úgy gondolják, hogy leginkább jellemzi az aktuális, az ideális és a szükséges énjüket. Egy másik részben tegyék meg ugyanezt a felsorolást a mások (szülők, barátok, ismerősök stb.) véleménye alapján. Az aktuális én-t úgy definiálták, hogy azon tulajdonságok összességét foglalja magába, amelyet ténylegesen birtokol. Az ideális én azoknak a tulajdonságoknak az összessége, melyekben ideális esetben vágya, szeretne elérni. A szükséges én tartalmazza azokat a tulajdonságokat, amelyeket úgy érzi, hogy birtokolnia kellene. A kérdőívek különböző területre fókuszáltak. A szelf diszkrpanciát úgy mérték meg, hogy az aktuális énképnél felsorolt tulajdonságokat összehasonlították az ideális énkép listáin szereplőivel. Ez alapján összevethető volt, hogy mely tulajdonságok egyeznek - vagyis mindkét listán szerepelnek - és melyeknél hol van eltérés, fordul-e elő valamely tulajdonság ellentéte. Ezt követően kiszámolták a szelf-diszkrpancia pontotokat oly módon, hogy kivonták az aktuális-ideális egyezéseket, az aktuális-ideális különbözőségekből. Az aktuális-szükséges énkép összehasonlítása esetén hasonlóképpen jártak el.

A résztvevőknek ki kellett választani, melyik nézőpont fontos a számukra. Melyikből nyernek több információt: a másokéból, vagy sajátjukból. (Csak a megfelelő nézőpont adhat motivációban vagy érzelemben szignifikáns eredményt.) Erre külön kérdőívet töltöttek ki. A vizsgálatban az aktuális én és az ideális én közötti szelf-diszkrpancia kiábrándulást, kielégületlenséget és levertséget mutatott. Általánosságban eredményként mutatkozott meg, hogy, ebben az esetben az önmegvalósítás hatékonyságának a hiánya: „nem vagyok hatékony, csalódott vagyok, nem vagyok elégedett, kifogásolható vagyok”. Amennyiben az aktuális én és az ideális én között diszkrpancia van, levertség mutatkozik, ami egy talán elveszített, vagy várhatóan elveszített szociális szeretetből és tiszteletből adódik: „egyedüllét, nincs büszkeség, nem érdekelnek a dolgok”.

Az aktuális én és a szükséges én mások (szerint): ezt a diszkrpanciát a félelem és a megfélemlítés idézi elő: a „szégyen, büszkeség hiánya, terror, értelmetlen bántás”.

Az aktuális én és a szükséges én közötti diszkrepancia azt sugallja, hogy ennek a diszkrepanciának a hajtóereje lehet az önkritika: „haszontalanság, büntudat, idegesség a törvények áthágása miatt, büntudat, kevés energia”, ugyanakkor az irritáció és kifáradás jele is lehet. **(Higgins, Klein, Strauman, 1985)**

Az előző kísérleteket később továbbfejlesztették **(Higgins, Strauman, 1987)**. Bevezették azt az újítást, hogy 1-4-es skálán kellett értékelni, hogy a mértékadó személy (én/mások) mennyire tartják lényegesnek, fontosnak, hogy a vizsgált személy rendelkezik, vagy rendelkeznie kellene a leírt tulajdonságokkal. A listák közötti egyezéseket még jobban meg lehet így különböztetni. Ott, ahol a két lista között, egy tulajdonságnál a pontozás max. 1 pont különbséget mutatott, ott volt csak valódi egyezés.

	aktuális	szükséges	ideális
<i>mások</i>	csúnya vagyok 2 pont	szépnek kellene lennem 3 pont	nagyon szép szeretnék lenni 4 pont
<i>én</i>	nagyon buta vagyok 1 pont	okosabbnak kellene lennem 4 pont	kicsit okosabb szeretnék lenni 2 pont

2. táblázat. Az egyezések és nem egyezések különbsége, az egyezések szürkével jelölve

A második újítás az volt, hogy 2 hónappal később megismételték a tesztet. Ez elősegítette azt, hogy stabilizálják az eredményeket, egyben a kísérlet résztvevői a diszkomform érzésüket ne tudják hozzáigazítani a szelf- kérdőívhez.

A harmadik újítás az volt, hogy alskálákat alakítottak ki a különböző kényelmetlen érzések pontosabb mérésére, valamint a diszkomform alskálát finomították. A tételről tételre történő vizsgálat helyett többváltozós mértékeket építettek be. Faktor analízist csináltak az egyértelműen levertséggel vagy nyugtalansággal kapcsolatos tételeknél a Beck Depresszió Vizsgálata kérdőívénél.

Méréseik megerősítették a korábbi vizsgálatokat, melyek azt mutatták, hogy az eredmények a különböző diszkerpenciák esetében az aktuális/én és ideál/én eltérés esetén a csalódottság és a kielégületlenségi alskála *érvényesül szignifikánsan*. Az aktuális/én és a szükséges/mások közötti differencia esetében félelem és nyugtalanság volt kimutatható.

Amikor olyan helyzetbe kerülünk, hogy önmagunkkal kell foglalkoznunk, az „én”-tudatosságunk fokozódik. Ez a normáinkra irányítja a figyelmünket. A befelé való fókuszálás fokozza a megfelelés tudatosságát. Ekkor nyilvánvalóvá válnak a diszkrepanciák. Az énré fókuszáló egyéneknél jellemző, hogy hamarabb észlelik a diszkrepanciát, s ennek csökkentése érdekében igyekeznek valamilyen módon tenni. Elfogult ítéletalkotás a megfeleléseinkről akkor áll fenn, amikor a diszkrepanciákat nem vesszük észre. Ilyenkor a személyes normáink nem hozzáférhetők. Ekkor „énvédő” torzításokat alkalmazunk annak érdekében, hogy könnyebben tudjuk előhívni az adott eredménnyel kapcsolatos emlékeinket valamint azért, hogy elfojtsuk azokat a kudarcainkat, amelyek szomorúságot okoznak nekünk. **(Higgins, 1987)**

Az első szelf-diszkrepancia leírása óta persze jelentek meg módosítások, pl több én típust adtak még az előzőekhez, mint pl. a jövőbeli (lehetséges) ént, amely az egyén azon elképzelései, hogy milyen lehet majd a jövőben. Ezt nem minősíthetjük szelf-vezérlőnek, de rávilágíthat az egyén elvárására, hogy mi lesz lehetséges. Újabb kiegészítés a félt-én, azon tulajdonságok halmaza, amiktől fél, hogy majd birtokolhatja. Ez az én a szükséges énből eredeztethető, és amire ugyanúgy kétféleképpen tekinthetünk. Vágyhat arra a személy, hogy teljesítse kötelességeit, vagy hogy elkerülje őket. Ebből a szemszögből nézve az aktuális/szükséges diszkrepancia hozhat ki leginkább nyugtalan érzelmeket, mindaddig, míg az egyén távol van a félt énjétől. Amikor az egyén közel van a félt-szelfhez, akkor megpróbálkozhat ezt a kényelmetlen helyzetet elkerülni, és ekkor a félt-én jelzi erősebben a probléma megoldására tett hatásos válaszokat **(Vartanian, 2012)**.

A testképhez tartozó szelf-diszkrepancia tanulmányban életkorra nézve széleskörben szerepeltek a résztvevők, de az nagyon ritka volt, hogy az életkor valamilyen hatással volt a kimenetelre. **Vartanian (2012)** szerencsésnek találta az egyetemi hallgatókon a való tesztelést, mert úgy találta, feltehetően nagyobb valószínűséggel vannak testkép-problémáik. Azok a tanulmányok, melyek a fiatalabb korúakat, középiskolásokat vizsgálta, ugyancsak azt mutatta, hogy az aktuális-ideális diszkrepancia kevesebb önbizalommal és megnövekedett testkép-elégedtlenséggel jár. Az idősebbek hajlamosak engedni az ideális énjükből. Ahogy öregednek, többnyire testsúlyuk gyarapodik. Ekkor mégiscsak megmarad a diszkrepancia a két énjük között. Összességében egyes tanulmányok úgy találták, hogy a 18-22 év közti nőknél nagyobb a diszkrepancia, mint a 30-45 év közöttieknél **(Vartanian, 2012)**.

A szelf-diszkrepancia nem egy változatlan, egyetlen módszert alkalmaz, hanem az egyén megfigyelését/érzékelését a sztenderdre nézve használja (Vartanian, 2012). A szelf-diszkrepancia fontos szerepet játszik a testkép-összefüggésben. negatívan érintheti az egyén test-elégedettségét, de változásra is ösztönözhet (pl. kozmetikai beavatkozások, fitt életmód). Mivel a testképet nagyrészt vizuális jelenséggel összefüggő jelenségnek mondhatjuk, ezért sok kutató választott különböző, alakokhoz, ábrához köthető skálákat. A legtipikusabban alkalmazott skála, különböző testméretű képeket tartalmaz, amelynél a válaszadónak ki kell választania, hogy melyik felel meg leginkább az ő méreteinek (Vartanian, 2012).

3.1.1 A szelf-diszkrepancia csökkentésének lehetőségei

A szelf-diszkrepancia csökkentésének érdekében különböző beavatkozásokat és megelőzéseket dolgoztak ki: *Viselkedési és környezeti beavatkozások megközelítésében* lecsökkentjük a személy kitettségét bizonyos szituációknak és szociális kölcsönhatásoknak, amik összefüggenek a problémával. *Kognitív megközelítésben:* a személynek pozitív gondolatokat és attitűdöket kell gyakorolnia, amelyek később aktív készletként funkcionálnak, amik gátolják a passzív elérhetőségi hatásokat (Higgins, King, 1981, Higgins, 1987)

1. Az aktuális én megváltoztatása.

Sok tanulmánynál a résztvevők eltorzították a saját magukról kialakított képet. Ezt egészséges diétával és sporttal esetleg lehet módosítani.

Viselkedés terapeuta megközelítéssel ez elérhető a személy kitartásának teljesítményének módosításával.

2. Az egyének ideálisnak tartott képének megváltoztatása - ami szelf-vezérlőként működik. Pl. rávezetik a klienst, hogy kérdőjelezze meg ezek törvényességét, ésszerűségét, méltányosságát vagy hasznosságát.

Első közleményekben elfogadható testméretű fotókat mutattak, üzenetekkel, amelyek pártolták a különbözőséget az elfogadható testalkatokban. Semmilyen hatásuk nem volt az ideálisnak tartott női testalkat esetében.

Második közleményekben túlsúlyosan tartott nőket mutattak a résztvevőknek. Az ideális testalkattal kapcsolatos elvárásokban érték el némi

javulást. Ez azt jelzi, hogy a médiában szerepeltetett többféle, valósabb testalkatokkal meg lehetne fordítani a trendet.

3. A harmadik módszerben magát a szelf-diszkrepanciát vehetjük célba. Csökkenteni lehet a testkép fontosságát, előtérbe helyezve a szelf más aspektusait. (**Higgins, Vartanian, L. R. ,2012**)

4. A szelf- diszkrepancia vizsgálat gondolata a javítóintézetben

Az az elképzelés, hogy az embereknek több énjük is van, már több mint egy évszázada létezik. A legkorábbi megfogalmazása **William James**-nek tulajdonítható, aki ezt írta: *“Minden egyes emberben fizikailag, szociálisan, spirituálisan megkülönböztethető az aktuális és jelen, a távoli és lehetséges szűk és tágabb nézőpontból, az előbbi hátrányára, és az utóbbi előnyére.”* (**William J, 1890, 315.p.**)

Ezt az elvet formálta Higgins a szelf-diszkrepancia teóriájában, hogy vannak következményei annak, ha az egyén összehasonlítsa egyik énjét a másikkal és diszkrepanciát talál a kettő közt. Ezek az ének (ideális, szükséges) nemcsak a saját nézőpontunkból formálhatók, hanem másokéból is pl. a szülők nyomása: ügyvédnek kell lenned. (**Higgins, 1985 Vartanian,2012**)

Vizsgálatunkban Higgins által definiált három szelf-állapot szerinti történet elbeszélésére kértük a javítónevelő intézetben büntetésüket töltő fiatalokat. Úgy véltük, hogy bár született vizsgálat a javítóintézeti nevelésre utalt fiatalok jövőképéről, (**Streli,2008**) módszerünkkel hozzájárulhatunk a gyerekek motivációinak, gondolatainak, céljaik teljesebb megismeréséhez.

4.1 Hipotézis

1. Úgy gondoljuk, hogy a büntetés-végrehajtás rendszerébe bekerülő serdülő fiatalok re-szocializációja a tanulási folyamat eredményeképpen mérhető pozitív pszichológiai változást eredményez, mely a kognitív állapotok magasabb szintjén lesz bizonyítható.

Indoklás: A javítónevelő intézetben a fiatalok folyamatos intenzív képzésben, pszichológiai fejlesztésben vesznek részt.

2. A rendszerből kilépő fiatalok jövőképe strukturáltabb, letisztultabb képet fog mutatni, mely az ideális-én állapotában lesz nyomon követhető.

Indoklás: A javítónevelő intézetben töltött idő alatt a re-szocializáció folyamán célzottan készítik a fel a növendékeket egy egyéni életút kidolgozására.

3. Véleményünk szerint a javítóintézetben lévő fiatalok családi nevelkedésének eltérő szinterei hatással vannak gondolkodásmódjukra, terveikre.

Indoklás: A családi szocializációs környezetből jövő és oda visszakerülő gyerekek érzelmi támogatottságának mértéke pozitívabb hatást eredményez, szemben a személytelenebb, nehezebb családi kapcsolattartással küzdő gyerekekével.

4. A tisztán családi környezetben nevelkedett gyerekek feltehetően kevesebb kényszert élnek meg azokkal szemben, akik hosszabb-rövidebb időre intézeti, átmeneti nevelésben részesültek.

Indoklás: A családból való kényszeres kiválás, kiszakítás, a család nélküliség élménye traumatizációja beépül a gyerekek saját világukról és lehetőségeikről alkotott elképzeléseikbe, mely a kényszer megélésének magasabb szintjén mutatkozik meg.

5. Úgy gondoljuk, hogy a negációs formák jellemzően az intézeti környezetben szocializálódó gyerekeknél magasabb arányban lesznek jelen, szemben a tisztán családban nevelkedett gyerekekkel.

Indoklás: Az intézményi traumatizálódás következményeként a tagadások magasabb aránya a hányatottabb nevelésben kódolt negációk folytatása mutatható ki.

4.2 Az intézmény bemutatása

Az Aszódi Javítóintézet a 2012. augusztus 31-ével keltezett alapító okiratban **(Nemzeti Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2012)** költségvetési szervként, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Aszódi Javítóintézet, Általános Iskola, Szakiskola és Speciális Szakiskola nevet viseli. Az intézet országos illetőségű, többcélú, közös igazgatású gyermekvédelmi intézmény.

A javítóintézet elsődleges feladata közé tartozik az idekerülő fiatalok őrzése mellett a fiatalok nevelése, oktatása is. Az oktatás fontos szerepét képezi a szakmai alapozó képzés. Az intézmény primer feladata közé tartozik a nevelés alá bízott gyerekek személyiségének helyes irányba terelése. A Javítóintézet célja, hogy kifejlesszék a növendékeknek azt a képességét, hogy hatékonyan tudjanak beilleszkedni a társadalomba a szabadulásukat követően, annak hasznos tagjai legyenek **(Szarka, 2005)**.

Jelenleg az intézmény maximális befogadó képessége 160 fő. A bíróság által javítónevelő intézetbe 14-18 év közötti fiatalok bünelkövetők tartózkodnak, akiket a bíróság ítélete erre kötelezett. A 19. életévet betöltött fiatal az intézményből el kell bocsátani.

A javítónevelőbe utalt fiatalok minimálisan egy, maximum 3 évre ítélték az intézménybe **(1978. évi IV. Törvény a Büntető Törvénykönyvről, 118 §,120/B.§)**.

Az intézményben lévő fiatalok között igen magas a tanulási képességeikben akadályozottak aránya, folyamatosan mintegy 30%. A re-szocializációs folyamat jelenleg 8 normál és 7 speciális csoport kialakításával történik. Az intézmény nem börtön, tehát jó magaviselet esetén eltávozásra hazamehetnek a gyerekek. Innen azonban igen gyakran nem térnek vissza – átlag 15% évente. Ez okozza a szökések viszonylag magas számát. Az iskolázottság esetében elmondható, hogy az elvégzett osztályok száma gyakran nem esik egybe az elvárható alapismeretekkel, magas a funkcionális analfabéták aránya. A javítóintézet célja, hogy az általános iskola

befejezéséhez nyújtsanak segítséget, majd ezt követően a növendékek érdeklődésének és az intézmény lehetőségeinek megfelelően biztosítsanak szakmai végzettséget. A re-szocializációt segíti a gépmunkás oktatás mellett, a hegesztő, a kosárfonó, valamint a festő szakma oktatása. Ezeket a tevékenységeket egészítik ki az olyan programok, melyek lehetőséget adnak a képzőművészet alapjainak megismerésére. A szakmai célon túl a pedagógiai program is magában foglalja az egy-egy munkafolyamattal való megismerkedés lehetőségét. Ez utóbbiban legfontosabb a kitartás tanulása, mely minden tanulásnak és munkának az alapját képezi. A különböző technikákat kerámiakészítés közben, vagy egyéb művészetterápiás csoportokban tudják elsajátítani **(Szarka, 2005)**.

Annak érdekében, hogy az elítélt fiatalok re-szocializációja hatásosan tudjon működni, egy előzetes állapot felmérést kell alkalmazni, mely különleges körülményt igényel. Ezt a feladatot látja el a személyiségvizsgáló csoport, melyet pedagógusok és pszichológusok alkotnak. Az intézetben, a különböző csoportokba kerülésnél nem differenciálnak az elkövetett bűncselekmény minősége és súlya szerint. A bekerült gyerekek gyakran kerülnek be börtönből, vagy egy másik javítóintézetből, és sok esetben a tárgyalásig történő időszakot töltik itt. A bekerült fiatalok gyakran nem egy ítéletet kapnak, melyet a bírósági gyakorlat alapján egységesítenek. Éppen ezért igen nehéz meghatározni a várható szabadulás és a tényleges szabadulás idejét, mivel folyamatosan, gyakran párhuzamosan jönnek az ítéletek. A szökés és a rossz magaviselet a büntetés tényleges letöltését eredményezheti, míg a jó magaviselet a tényleges büntetési tétel lerövidítését segítheti.

4.2.1 Pszichológiai terápiák módszere az intézményben

Az intézetben igen differenciált pszichológiai terápia működik, amit konzultációs rendszer egészít ki. A bizalmi légkör kialakításánál minden esetben az alap a titoktartás. Ez alól csupán az a kivétel, ha a növendék szökést tervez, szuicid gondolatai és tervei vannak, esetlegesen más ellen készül bűncselekményt elkövetni. A titoktartás feloldásáról ebben az esetben a fiatalkorú tájékoztatása mellett a nevelőket is értesíteni kell.

Az elmúlt években több kísérleti program indult el, hogy megeljük a legoptimálisabb és leghatékonyabb eljárást a gyermekek rehabilitására. Az egyik bevezetett és jelenleg is alkalmazott módszer a szociális készség fejlesztő csoport - vagy

más néven a családi konzultáció. A pszichológus csoport arra tett kísérletet, hogy négyhavonta, egy-egy növendék esetével kapcsolatban esetmegbeszélésre tartsanak. Itt nem a fiatalok közvetlen családjáról van szó, hanem az intézményben beosztott „családi” szereplőkről: nevelő, tanár, szakmai foglalkoztató és pszichológus.

Itt a különböző területen foglalkoztatottak találkozhattak és oszthatták meg gondolataikat, ami a teljes kép kialakításához segíthetett. Az esetmegbeszéléseket el is kezdték, de a rendszer a gyakorlatban nem működött jól. Különböző okokból a pszichológusok ilyenkor lényegében csak a nevelőkkel tudtak érdemben kommunikálni, ezért ki kellett dolgozni egy új módszert. Az új rendszer alapját egy értékelési szempontrendszer képezte, mely alapján a gyermekek aktuális állapotáról teljes képet kaphattunk (Hegyi, 2010).

A pszichológusok munkáját segítik az olyan foglalkozások, mint például a - különösen sikeres - zeneterápia, melyet egy speciális, ún. pszicho-pedagógiai csoportban használnak fel. A zeneterápiát alkalmazzák a személyiségfejlesztés, gyógyítás, korrekció és rehabilitáció céljából. Mind aktív, mind passzív formáját alkalmazzák, hogy minél több növendéket tudjanak bevonni a fejlesztő tevékenységbe. Az aktív formában amatőr kreatív tevékenységbe tudnak bekapcsolódni a csoport tagjai. A közös mozgás és az együtt muzsikálás a terápia alapja. A passzív vagy befogadó formában, a zene hallgatására épül. Ez többnyire akkor alkalmazható, ahol a gyermek nem elég nyílt, stresszes állapotban van, vagy traumatizált. A művészetterápia zenei ága segít a test és lélek közötti egyensúlyteremtésben. Ugyanakkor előmozdítja az egymásra hangolódást is, ami talán a legfontosabb problémája a nem megfelelően szocializált, deviáns magaviseletű gyerekeknek. Amennyiben a növendék részt vesz a foglalkozáson, ezzel önmaga választja szabályok betartását, vagyis együttműködik. Így a közös szabályok rá is érvényesek. A szabályoknak - a kívülállók számára már-már vaskalaposnak tűnő - betartatása fontos eleme a pedagógiának, mert éppen a szabályok megszegése miatt vannak itt a gyermekek. Valami olyan elem maradt ki életükből, amely ennek a kontrollnak a megtanulását nem adta meg a számukra. Ennek a hiányzó elemnek a pótlására is szolgál a szabályok közös megbeszélése, betartása és betartatása. A zenei órák ugyanúgy tartalmazzak tudatos és tudattalan elemeket. A terápiát vezető részéről rugalmasságra van szükség, mivel egy bizonyos párbeszédnek kell működnie. Ez abban az esetben hatásos leginkább, amely gyermekeknél a verbális megfogalmazás és kifejezés nehezebb. E nélkül, a zene nyelvén már könnyebben tudja elmondani mi történt vele, hogy érzi magát most. Beszéd nélkül is, elősegíti a további munkát. Ez

különös odafigyelést igényel a traumatizált, szuicid hajlamú gyermekek esetében. Amikortól az egyén megtalálja „saját hangját”, utána következhet az egymásra hangolódás is. Ez gyakran problémákkal jár együtt, hiszen eközben a foglalkozás vezetőjének folyamatosan fegyelmezniük kell. Ha megszűnik a pszichológiai „én”, akkor a kezelés elérte a célját. hiszen a „kezelések” során a legfontosabb az alkalmazkodás, a mások elfogadása, saját maguk beilleszkedése, a magukról kapott visszacsatolás megismerése. A bűnesetek elkövetésének egyik oka az ellenőrzés hiánya, melyet a visszacsatolás torzulása, vagy meg nem léte okozhat **(Lakos, é.n.)**.

Az intézmény pszichológusai olyan művészetterápiás módszert dolgoztak ki, amely kifejezetten az ehhez hasonló zárt intézetek falin belül nevelkedő gyermekek személyiségfejlesztő tevékenységét célozza meg, a pszichoterápia eszközeivel. Mivel az előző vizsgálatok alapján azt tapasztalták, hogy a növendékek testi-lelki rehabilitációjában a művészetterápia a biztonságérzetet növelésében segít, vagyis a kamaszkorú bűnelkövetők energiájukat a produktív alkotásokra tudják felhasználni **(Virágh, é.n.)**.

A foglalkozásokhoz berendezett szobák egyfajta szigetekként működnek. Itt nem érvényesül a hierarchia - ami minden esetben kialakul a gyerekek között - és kevésbé érződhet az intézeti légkör hatása is. Emellett egy olyan személyre is szükségük van a gyermekeknek, akihez bizalommal fordulhatnak. Erre a célra terápiás műhelyt alakítottak ki. Itt rendezték el az asztalokat, székeket, az alkotáshoz szükséges eszközöket. Az asztalok kör alakban helyezték el. Ez segíti az folyamatos kapcsolatot. A szoba egyik sarkába egy fotelt tettek, hogy lehetőség legyen elvonulásra. Ezzel is az otthonosabb érzést igyekeztek segíteni. A falon a növendékek munkáiból válogatott alkotások vannak kitéve.

A foglalkozás során megpróbálják fejleszteni az itt lévő gyerekek gondolkodási, vizuális és alkotó képességét. A művészeti tevékenységen keresztül biztosítják számukra a mentálhigiénés ellátást. A művészetterápia támogatja a személyiség fejlődését, elősegíti a harmonikus kibontakozásban. A foglalkozások alkalmasak rá, hogy a személyiségzavarok okainak feltárásában teljesebb képet kaphassanak a pszichológusok. Az intézetben legfőbb cél a felkészítés az önálló életvezetésre, melyben nagyon fontos a kreativitás és a gondolkodás fejlesztése is. Erre kiválóan alkalmas eszköz a művészetterápia, melyet az intézményben jelenleg művésztanár bevonásával napi szinten működik a csoportban aktívan résztvevők

számára. Az önismereti foglalkozások tartására hetente nyílik lehetőség, két fő pszichológus bevonásával (**Virágh, é.n.**).

Az intézmény pszichológusai kísérletet tettek korábban egy családi konzultáció kiépítésére, amelynek során a látogatások alkalmával spontán nyújtottak lehetőséget a növendékeket látogató családtagok számára, önkéntes alapon. Ez sajnos az önkéntesség jellegének együttműködés hiányában nem tudott hosszabb ideig működni, mert a családtagok nem voltak nyitottak rá.

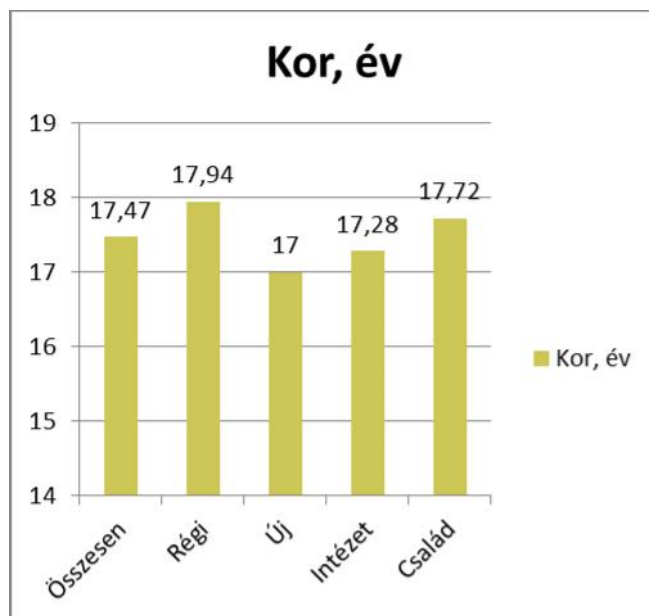
A korábban hatékonyan működő pszichodráma alkalmazását jelen pillanatban anyagi korlátok miatt mellőzni kell.

4.2.2 A vizsgálati személyek, csoportalkotás

A vizsgálati személyek az Aszódi Javítóintézet növendékei közül kerültek ki. Kiválasztásuknál törekedtünk a homogén csoportok alkotására. Ez fokozott nehézségbe ütközött, mivel többszörös differenciációs lehetőségekkel szembesültünk. A sokszínűség megmutatkozott az életkorban, iskolázottságban, intellektusban, személyiség tényezők – jelen esetben zavarok - különböző fokú és jellegű meglétében, káros szenvedélyek aktív és passzív meglétében, családi és intézeti környezetből kikerülő eltérő szocializációban. Gyakran találoztunk azzal a jelenséggel, hogy a gyerekekről meglévő adatok, hiányosak, esetenként nem egyeznek illetve ellentmondások vannak.

A Javítóintézet növendékügye a csoportok alkotását különböző statisztikák számunkra átnyújtott adataival segítette. Emellett a vezető klinikai szakpszichológus segített a csoportok kialakításában.

A vizsgálatban résztvevő gyerekek átlag életkora 17,47 év volt. A legfiatalabb növendék 15,5 éves, a legidősebb 18,8 éves volt.

1. grafikon, életkor

A résztvevő gyerekek kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy normál intellektussal rendelkezzenek. A kiválasztott növendékek közül a vizsgálatba bevont gyerekek száma 23 volt.

A vizsgálatban résztvevők két szempont alapján kerültek be a vizsgálatba.

Első vizsgálati szempont szerinti csoportosítás

1. Új növendék (bekerülők): az intézményben kevesebb, mint 6 hónapja tartózkodik (12 fő)
2. Régi növendék (kikerülők): az intézményben legalább 12 hónapja tartózkodik. (11 fő)

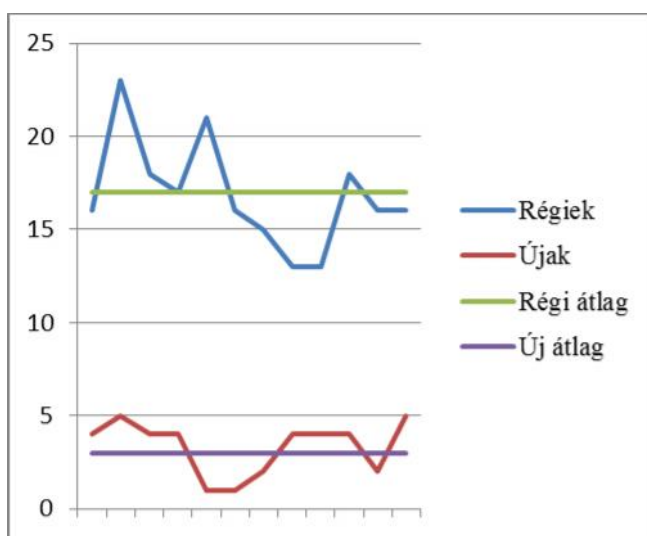
Második vizsgálati szempont szerinti csoportosítás

1. Családból bekerülő gyerekek: Azok az intézménye utalt növendékek, akik nevelkedésük során folyamatosan, tisztán családjukkal éltek, tekintet nélkül a család szerkezetére (10 fő)
2. Intézeti gyerekek: Azok a növendékek, akik valamilyen oknál fogva kikerültek hosszabb rövidebb időre közvetlen családi

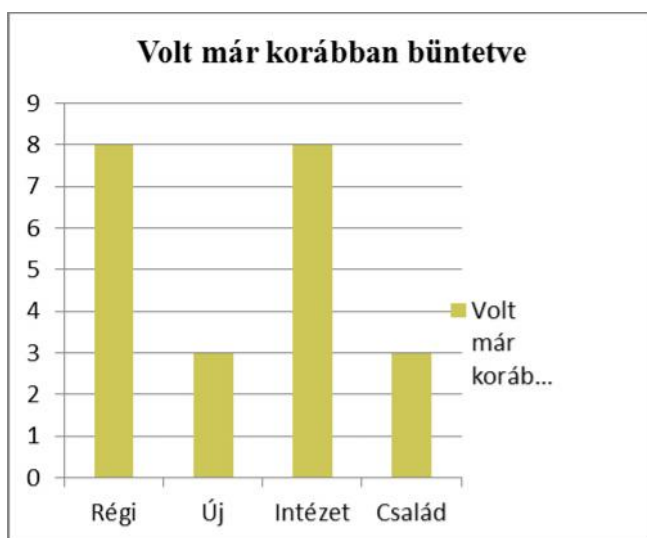
felügyelet alól. A fogalmazás könnyebbség miatt viseli az „intézeti” gyerekek címet, hiszen sokan tartják a kapcsolatot valamelyik családdal, de a felügyeleti jog a szülőknél, nevelőknél nem volt folyamatos a javítónevelőbe kerülés idején. (13 fő)

Az intézetben töltött időt tekintve 1 hónapja tartózkodott itt a legkorábban érkező, míg 23 hónapja a legrégebbi növendék. A két csoport között a határ az átlag különbség 14 hónap volt. A legközelebbi intervallum 8 hónap volt, a legtávolabbi 22 hónap.

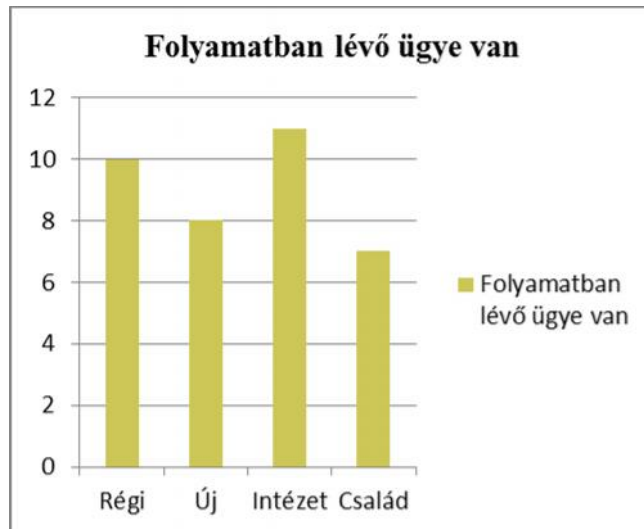
2. grafikon, intézetbe kerülés

Korábban volt büntetve 11 fő. Család csoportban: 3 fő, intézet csoportban: 8 fő, új: 3 fő, régi: 8 fő.

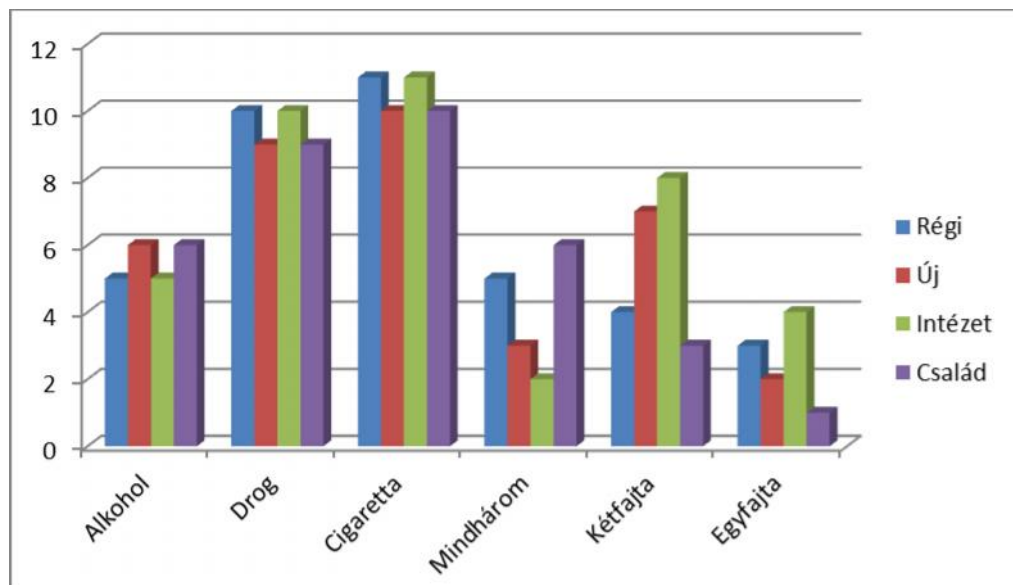
3. grafikon, visszaesők

Folyamatban lévő ügye van összesen: 18 fő. Család csoport: 7 fő, intézet 11 fő, új: 8 fő, régi: 10 fő.

4. grafikon, folyamatban levő ügyek

A szenvedélyek arányát az alábbi ábra mutatja:

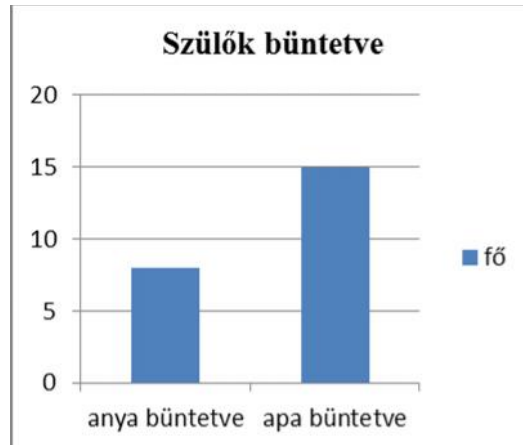

5. grafikon, függőségek

A vizsgálatból kivontuk azokat a gyerekeket, akik súlyos pszichés problémával küzdöttek. Ugyanakkor nem differenciáltunk a büntetés jellege alapján, valamint a káros szenvedélyek szerint sem. Tekintve, hogy a növendékek között 18 év alattiak is szerepeltek, vizsgálatunkhoz engedélyt kaptunk az intézmény igazgatójától, aki a büntetés végrehajtási idő alatt gyámsági jogkörrel van felruházva.

A növendékek adatait bizalmasan kezeltük, anonimitásukat biztosítottuk, az interjúkban kódok alapján dolgoztuk fel az adatokat.

Az összes vizsgálatban résztvevő 23 gyermeknek csak az édesanyja büntetett előéletű anyja 8 fő, büntetett előéletű az apa: 15fő.

6. grafikon, szülő büntetése

4.3 A vizsgálati eszközök

Higgins diszkrepancia-elméletének kutatói variánsaként én-történet elbeszéléseket kértünk a gyerekektől. Az interjúk felvételi ideje nem volt kötött, alkalmazkodott a növendékek egyéni igényeihez, fáradékonyságához, pillanatnyi lelki állapotához. Valamennyi interjúról hangfelvétel készült és erre figyelmeztettük a gyerekeket.

A hangfelvétel alatt 3 fontos instrukció hangzott el.

1. Mi történt veled? Milyenek gondolod magad? Kérlek, mesélj magadról, milyen vagy most, hogy jobban megismerhesselek!

2. Mit gondolsz, mit kellett volna tenned? Mit gondolsz, mit kellene csinálnod most?

3. Ha lehetne teremteni egy ideális helyzetet, hogyan tudnád elképzelni azt? Mi lenne számodra a legideálisabb, legjobb cél a jövőre nézve?

Tekintettel arra, hogy a gyerekek az alul-szocializáltság miatt gyakran alapvető fogalmakkal sem vannak –voltak tisztában, a kérdéseket minden esetben megbeszélés

előzte meg, melynek során együttesen értelmeztük azt, hogy miről szeretnénk beszélgetni.

A vizsgálatra asztal mellett került sor. Alatta nem jegyzeteltünk, annak érdekében, hogy figyelmünkkel segítsük az életéről nekünk beszélő fiatalat.

Az én-történetek felvételére az Aszódi Javítóintézet rendelkezésünkre bocsátott egy termet, ahol barátságos, csendes, megnyugtató légkörben volt lehetőség a beszélgetésre. A narratívumok felvétele előtt megbizonyosodtunk arról, hogy egy esetleges fáradtság, betegség, éhség nem befolyásolja negatív irányban a vizsgálatot.

4.4 A vizsgálat menete

Az interjú felvételének ideje minimálisan 20 perc volt, a maximum 40 percet vett igénybe. Az interjú napját, pontos idejét előre egyeztetjük a nevelőkkel, megbeszéljük a fiatalokkal. A találkozások alkalmával az első 5 percben általános demográfiai kérdéseket követően röviden ismertettük kérésünket. Rövid, kölcsönös bemutatkozást követően felhívtuk a figyelmet arra, hogy az interjú alatt hangfelvétel készül. A hangfelvétel indításának kezdete előtt minden esetben hangsúlyozottan szóltunk, hogy most kerül rögzítésre az én-történet. Valamennyi esetben az eredetileg tervezett 3 fő kérdést tettük fel. Amennyiben probléma adódott, körülírással, ismétléssel, biztatással segítettük a növendékeket. Az interjú megtervezésében segítségünkre volt az intézmény klinikai szakpszichológusa, akit felkértünk első alkalommal a vizsgálatban való jelenlétre.

Mivel a kvalitatív interjú viszonylag nagy szabadságot hagyott a gyerekeknek, voltak, akik pontosabb instrukció megadását igényelték volna. Ezt a problémát különböző segítő kérdések feltevésével hidaltuk át, melyek visszairányították a gondolatokat a kiinduló vezérfonalhoz, esetenként összefoglalva az addig elmondottak utolsó információinak elismétlésével segítették az interjúban részt vevők gondolatainak összeszedettségét, rendezettségét előre irányítani.

Egy esetben történt, hogy a növendék több kérdés feltevése után is nehezen nyílt meg, erősen szorongott. Ebben az esetben bár végigvittük a vizsgálatot, de a mintaelemből való kivételt alkalmaztuk az összesítésnél, mivel erősen befolyásoló tényező volt pillanatnyi mentális állapota az elbeszélésben. Annak érdekében, hogy eredményünket ne torzítsa, a vele készült interjút végül kiemeltük az elemszámból, mivel az irányítás minden elemét mellőzni akartuk. Ekkor – bár az interjú kezdetén már

észleltük a problémát, hogy társainak ne tűnjön fel, hogy adott esetben kevesebb időt tölt a vizsgálati helységben, az időt igyekeztünk kitölteni.

Az én-történetek folyamatosak voltak, közöttük nem tartottunk szünetet. A kvalitatív interjú, mint pszichológiai módszer megválasztása kiegészült mind kvantitatív, mind kvalitatív elemzési technikával. Az interjúkat szó szerint begépeztük, kódoltuk. A kódokat a meghatározó nyelvtani és tartalmi vonalak mentén alkottuk meg. Ezt követően SPSS 19 programmal végeztünk korrelációs vizsgálatot, majd összefüggéseket és mintázatokat kerestünk a 4 csoport elbeszéléseiben.

4.5 A kvantitatív kódolás és kiértékelés menete

Mivel három történet mentén haladtunk, elsőként azt vettük figyelembe, hogy a beszélő milyen részt vállal a múltjában, jelenében. Ezt követte a második, majd harmadik történet végig kódolása a következő szempontok szerint:

A különböző színekkel jelöltük az eltérő állapotokat a NarrCat szótár segítségével.

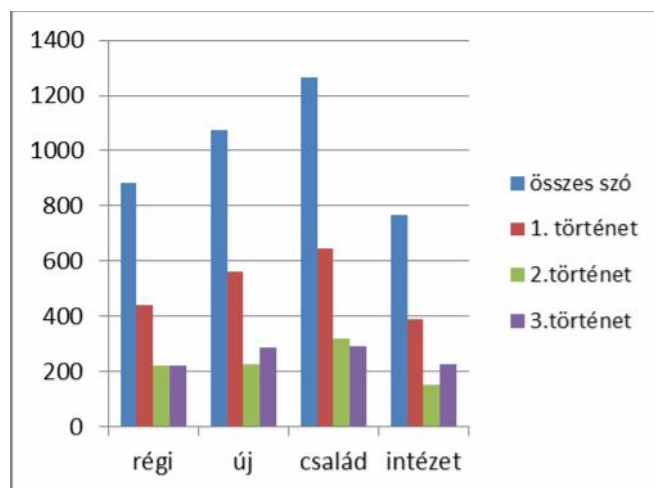
A következő állapotokat néztük:

- passzivitás: „*Általában ilyenek meg szoktak történni.*”
- aktivitást: „*...mint a rakéta úgy mentem*”
- mentális cselekvés gondolati eleme: „*Nem is tudom.*”
„*szerintem a kábítószer-függő mindig kábítószer-függő lesz*”.
- mentális cselekvés érzelmi eleme: „*...aztán most meg örülök*”
- szándék, vágy kifejeződése „*...abba kéne hagyni*”
- kényszer: „*...meg kell verekedjen a pénzéért*”

Megszámoltuk valamennyi történet szó mennyiségét. Elemzésünk alatt 22623 szó került feldolgozásra. Tekintettel arra, hogy az interjú során szabad volt az időkeret, ez nagy változékonyságra adott lehetőséget mind a történetek között, mind az elbeszélők között. Megszámoltuk továbbá a tagadásokat is. A teljes szószámot csoportonként átlagoltuk. Ezt az indokolta, hogy nem szabtuk idői korlátot az én-történetek elmondásakor. Ennek eredményeként igen szélsőséges szöveghosszúságokkal találkoztunk.

	régi	új	család	intézet
összes szó	884	1074	1265	767
1. történet	439	560	648	390
2. történet	223	228	322	151
3. történet	221	286	294	225

4. táblázat, átlagolt felhasznált szószámok eloszlása

7. grafikon, átlag felhasznált szószámok

A különböző én-állapotokat tükröző történeteket elemeztük a fent vázolt kritériumok alapján, majd a két-két csoport történeteit

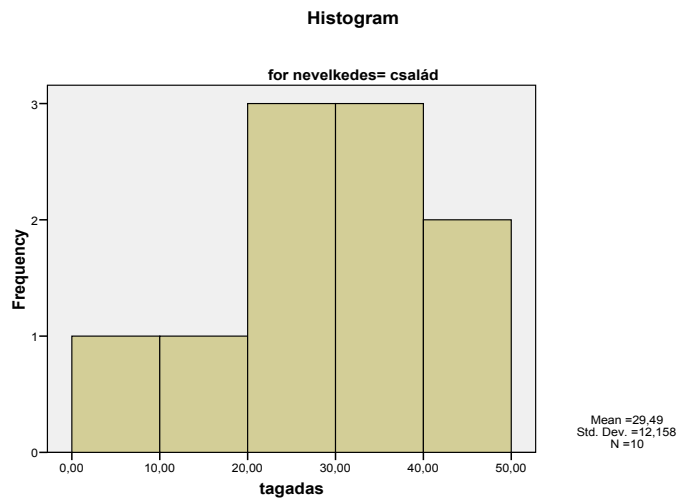
A szükséges én-történeteknél kódoltuk a tagadásokat, megszámoztuk őket, elosztottuk a történetben szereplő szószámmal, majd egységesen egyenként ezerrel megszorozva képeztünk úgynevezett Y számot a történetek összehasonlíthatóságának okáért. Ezt követően emeltük be az SPSS19-es elemző rendszerbe.

5. Eredmények, megvitatás

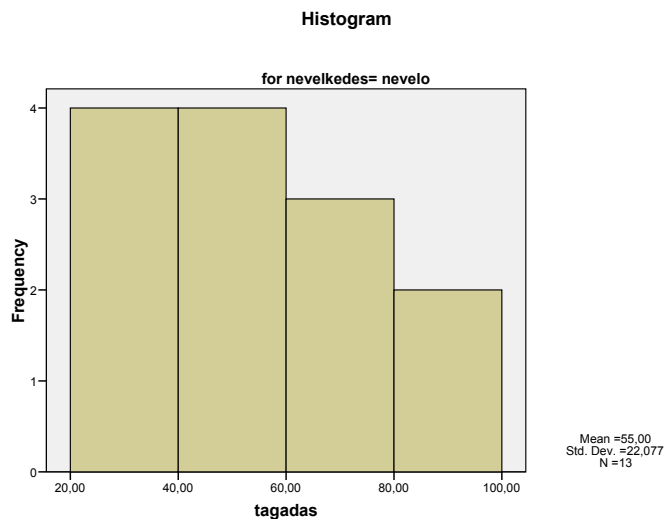
Tekintettel arra, hogy adataink nem normál eloszlásúak voltak, ezért non-parametrikus eljárást alkalmaztunk a vizsgálat során: **Mann-Whitney** próbát.

Azt az eredményt kaptuk a kvantitatív elemzés során, hogy összességében a család-nevelőintézet, vagyis a nevelkedés jobban befolyásolja a történetben használt nyelvi változók alakulását, mint a ki-be kerülés.

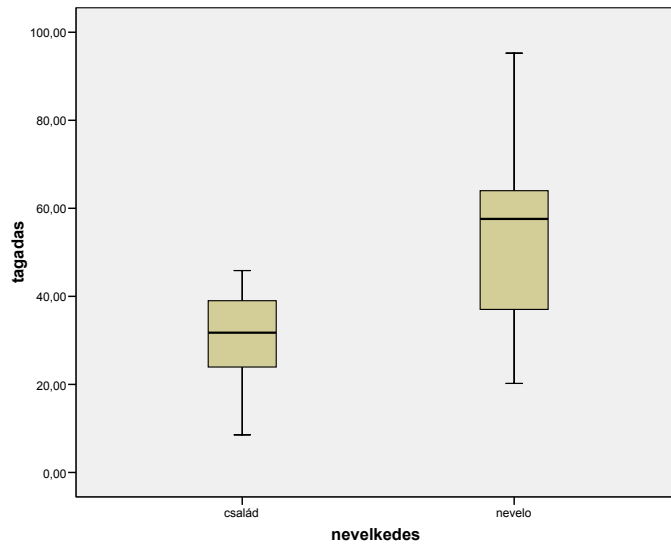
A 2. történet adatait vizsgálva – mely a szükséges én állapotát fejezte ki- elmondható, hogy - az összes története vizsgálva- a családból jövő gyerekek (**Mdn=31,75**) jelentősen kevesebb tagadást használnak (**U=21,00 p<0,05**), mint a nevelőintézetben nevelkedett gyerekek (**Mdn=57,59**).

8. grafikon, tagadás, család

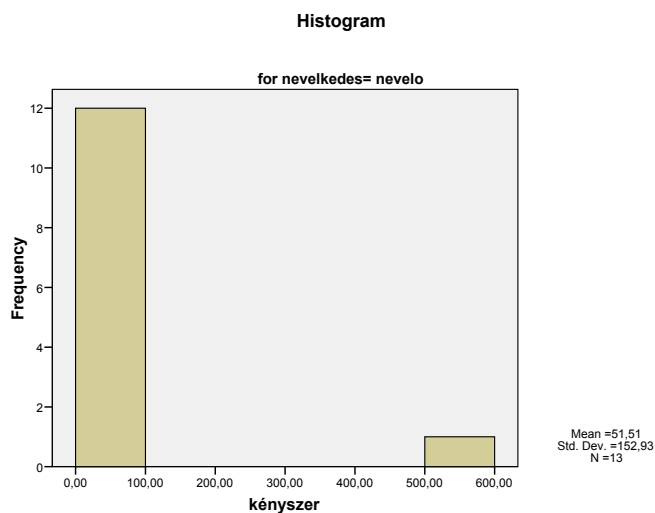

9. grafikon, tagadás, nevelőintézet

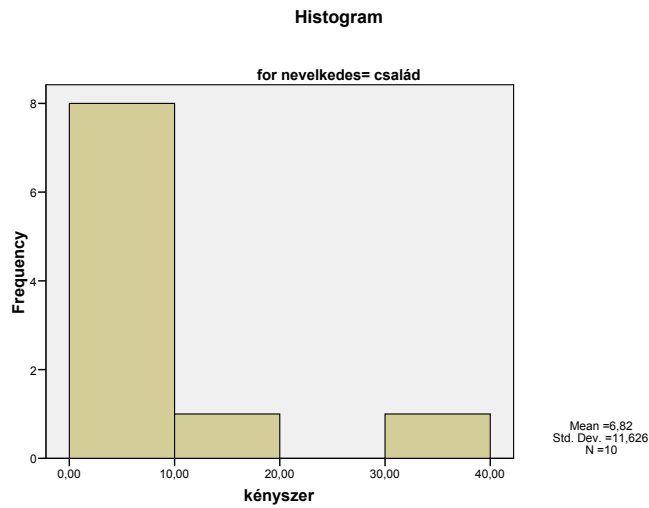
10. diagram, tagadás, család-nevelőintézet összehasonlítás

A 3. történet esetében – ahol az ideális én történetnek elbeszélésére került sor – a családban nevelkedett gyerekek tendenciaszerűen kevesebb kényszert fejeztek ki (**MDn=3,25**) ($U=34,5$ $p=0,058$) szemben nevelőintézetben nevelkedett gyerekekhez képest (**Mdn=8,1**).

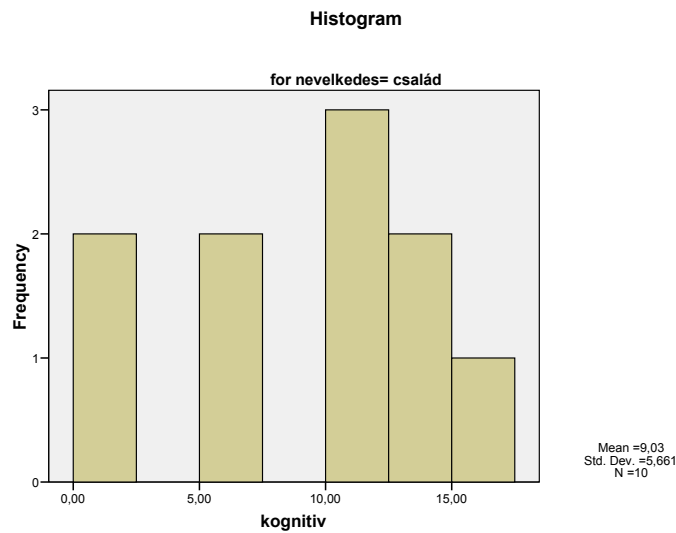
11. diagram, kényszer, nevelőintézet

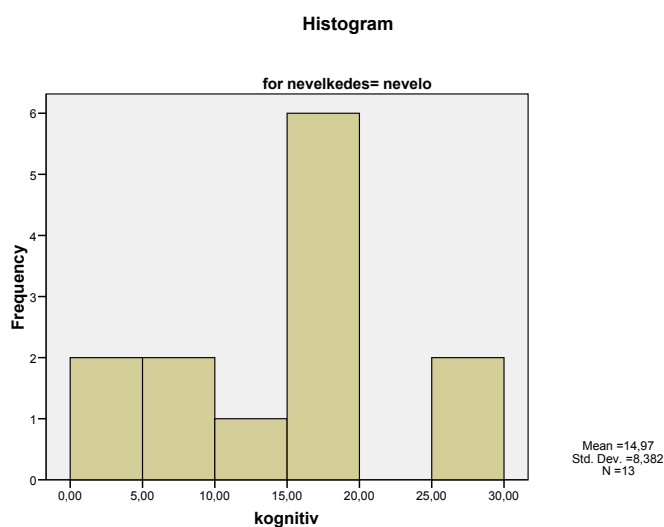

12. diagram, kényszer, család

Azt találtuk, hogy a nevelőintézetet is megjárta gyerekek több kogníciót használnak, vagyis a gondolataikat jobban megjelenítik a 3. ideális történetben. Ez azt mutatja, hogy többet értelmeznek, (**Mdn=15,4**), mint a családban nevelkedett gyerekek (**Mdn=10.65**) (**U=33.5 p=0.05**).

13. diagram, kogníció, család

14. kogníció, nevelőintézet

Az 1. történet esetében semmilyen változó tekintetében nem volt különbség a különböző csoportok között.

Összességében elmondható, hogy a be- és a kikerülés nincs hatással a történetprodukczióra, abban az esetben, ha a három történetet együtt vizsgáljuk.

A kvantitatív vizsgálatot kvalitatív módszer vizsgálatával egészítettük ki, mivel úgy gondoljuk, hogy a megértéshez feltétlen szükséges egy összefüggésekre, a szöveg kvantitatív vizsgálatait kiegészítő elemzés.

TAGADÁS

A szükséges én-állapot elemzésénél azt tapasztaltuk, hogy lényegesen alacsonyabb a tagadások aránya a tisztán családban nevelkedetteknél, szemben azokkal, akik kikerültek a családjuktól. Ez az eredmény nem csak a kvantifikált vizsgálatban nyert bizonyítást, hanem a kvalitatív megközelítés által is.

Ez azt mutathatja meg, hogy előrelátóbbak, nem a múltat tekintenek vissza, ami egy alacsonyabb szinten lévő gondolkodást mutatna. A családban nevelkedettek kevésbé gondolkodnak kontrasztokba. Szükséges énjüket kevésbé állítják szembe aktuális énjükkel. Alacsonyabb szelf-diszkrepanciát mutat a családban nevelkedett gyerekek én-állapota, mint az intézeti nevelésben résztvevőké. Az alacsonyabb szelf-diszkrepancia alacsonyabb szorongásszintet mutat a családból kikerültek esetében.

„Szerintem nekem egy becsületes, tisztességes normális embernek kéneennem.
Elsősorban, aki teljes mértékben más, mint a mostani. Az ellentétje az előzőnek.

KONTRASZT

Nem drogozik, biztos, hogy próbálta már, de nem, nem, ő küzd ellen, leállítani, ezt az egészséget. Bevallom, nem lehet leállítani, meseországban biztos lehet állítani, de ezt itt nem. Hihetetlen dolog. Hát, elsősorban, a sok rosszat, amit okozott, azt nem okozná, már alap szinten, sok embernél, sok fejfájást. Nem beszélve az anyagiakról”.

Azok a növendékek, akik inkább a jövőt próbálják meghatározni, azt, hogy mit kellene tenni és kevésbé koncentrálnak arra, hogy mit nem kellett volna tennie, jobb esélyekkel indulhatnak a társadalomba való visszailleszkedésbe. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a növendékek zöme esetében komoly munkát jelent akár csak annak a megtanulása, hogy mit nem szabad. Hiszen ahogy a szakirodalomban áttekintettük, a tagadásnak van egy olyan funkciója is, mely gátat vet az ösztöntörekvéseknek, az alkalmazkodást segíti elő.

KÉNYSZER

A kvantitatív vizsgálat során azt az eredményt kaptuk, hogy az ideális émben található kényszer a családban nevelkedőknél alacsonyabban van jelen, mint az intézeti nevelésben is résztvevőknél.

„Kell keresni egy barátnőt, először is kell egy munkahely, nagyon sok dolog kell hozzá.” (Intézet)

„Nagyon eltökélt vagyok, mit akarok és mit nem, az a célom már kisgyerek korom óta, hogy vízszerező legyek, víz-gázszerező, faterom is az volt. Na. Itt leteszem most az asztalost, leteszem.”(Család)

KOGNÍCIÓ:

A kognitív állapotnál azok a mentális folyamatok vannak középpontban, melyet az agyunkkal, az agyunkban végzünk. Az „intézetbe került” csoport gyakrabban használt kognícióra utaló kifejezéseket, ami a feldolgozottság magasabb szintjét képezi szemben az alacsonyabb mennyiségben előforduló család csoport én-történeteivel. A kognitív gondolatok ugyanakkor gyakran alacsony változatosságot mutatott, inkább hatott sémaszerű kijelentésnek, mint valódi gondolatok hordozójának. Véleményünk szerint leginkább ezzel magyarázható a kognitív állapotokat kimutató vizsgálati eredmény.

„Én a jövőre soha nem gondolok előre ,.....a jövőről én nem gondolkodok, én úgy gondolom, hogy a jövőnek az alapja már megvan”

Kvalitatív elemzés során a további megfigyeléseket tettük:

1. A szükséges- én-történeteknél azt találtuk, hogy a szükséges én-történetébe gyakrabban szövik bele felmentésüket viselkedésükre az intézetben nevelkedő csoport tagjai.

*„Szerintem **nem** kéne befolyásolhatónak lennem, mert azért megyek bele minden hülyeségbe.” (Intézet)*

*„Milyennek kellett volna lennem? Normálisnak, mint a többi, de ehhez kellett volna az is, hogy jó múltam legyen. De **nem** volt.” (Intézet)*

*„Amit kéne csinálnom, azzal teljesen tisztában vagyok. Ha innen végleg kiengednének, akkor ugye mindenféleképpen el kéne járnom valami pszichológusféleséghez, az ezer százalék. Aztán elmenni dolgozni. Munka mellett iskolát befejezni, mert 18 évesen **nem** hiszem, hogy nagyon találnék iskolát, ahova felvennének 10 .osztályba”(Család).*

„Szerintem egy dolgoz embernek kell, hogy legyek, ez a bűnözés **nem** áll jól nekem. Meg szerintem **nincs** is egy bűnöző fejem, dolgozni, családot alapítani, hát meg az életemet építeni felfele” (Család)

2. Az elbeszélte történetek összességét tekintve azt tapasztaltuk, hogy az újonnan bekerülők több szereplőt vonnak be történeteikbe, több kapcsolatot említettek érzelmi összefüggésben. Ez összhangban van (Streli, 2008) azon meglátásával, hogy az előzetesben lévő fiatalok családi kapcsolataik ápolását intenzívebben élik meg. Esetünkben az előzetes szerepét a bekerülő csoport alkotta. A kikerülő csoport ugyancsak említett kapcsolatokat, személyeket, de ehhez ritkábban társított érzelmi vonatkoztatást. Úgy véljük, ebben szerepe van annak egyfajta távolításnak, melynek védő funkciója van az intézeti tartózkodás idejére.

„Engem nagyon szerettek kint az emberek, ismerősök, A telepen mindenki szeretett.... Apám szigorú ember volt nagyon. Katona volt, aztán szigorú volt, de nagyon szerettem, nagyon okos volt... , aztán mondtam, hogy leállok, tudja annyira hatott rám az anyám szava, hogy izé, elérzékenyültem” (Család)

„Az öcsém lesz a barátom, mert őt tudom, hogy nem visz bele a bajba” (Család)

„ ....olyan gyorsan lepörögtek az évek, nincsen rossz emlékem, se jó emlékem, 5 testvéremmel együtt voltunk, édesapám, édesanyám, ugye öten vagyunk testvérek, abból hárman nevelkedtünk szülőknél, ketten pedig intézetbe.....”(Intézet)

„...Én Egerben voltam otthon, Egernek a szélében lakunk, szinte kint, egy nem nyugis környezetbe. Hát ott az úgymond barátaim, nem is barátaim, haverjaim, belevittek a hülyeségbe...” (Család)

3. Az interjúkat készítve feltűnt, hogy több kriminalizált környezetből érkezett gyerek magas aktivitás szintet mutatott. Az aktivitás ugyanakkor a kriminális életvitel vezetésének jövőbeli aktivitásában nyert teret. Ez mindenféleképpen elgondolkodtató, hiszen a társadalom által el nem fogadott, tiltott cselekmények

ágenciája együtt lett értelmezve olyan ágens törekvésekkel, ahol nem ez volt a jellemző. Esetlegesen egy alacsonyabb ágenciájú, de céljaiban re-socializálásban együttműködő növendék kevésbé ön-hatékony, hiszen önkontroll gyakorlásával próbál önmagának is gátat szabni, a további bűnöző életmódot megakadályozni. A kriminalizált terveket nyíltan felvállaló gyerekek szelf-diszkrupenciája ez esetben alacsonyabb fokot mutat szemben egy szorongó, de céljaiban társadalom által elfogadott életre készülő növendéktől.

„...Már csak azért is megcsinálom. Igen kilop, kilop? Ilyen vagyok, mindenféleképp. Ilyennek kéne legyek, de szerintem jó vagyok úgy, ahogy vagyok most. Ebbe az állapotba. Ha menni fog a munkám, megy, de ha nem, menni fogok a pénzemért. Nem érdekel, fiatal gyerek vagyok, kibírok még két évet. Nem szeretnék változni...”

4. Az intézeti gondoskodásban is megfordult fiatalok én-történetei kevésbé alkottak koherenciát, mint a családban elnövekvő gyerekéké. Több elakadás volt jellemző a fragmentált történetek mellett. Legszembetűnőbbben ez a különbség volt látható a család-intézet csoport összehasonlítása eseteiben.

„Hát megdöbbenő fordulatok történtek eddig velem... Olyanok, amik ha másokkal történne, örökre nyomot hagynának benne... De ezeket én elfelejtettem, mert muszáj. Eddig történt velem nagyon sok minden, bekerültem ide, azelőtt intézetbe voltam, mert nem jártam iskolába. Szinte itt nőttem fel. 14 éves korom óta itt vagyok. 1 év kihagyással.” (Intézet) - aktuális én bemutatásának kezdete

„ X vagyok, YYYY május YY-án születtem YYYYán, akkor igazából az igazi apukám az velünk volt, édesapám 2 éves koromban lelépett a családból, így igazából egyáltalán nem emlékszem rá, egyetlen egy emlékem van vele, egyetlen kis emlékkép, igazából soha nem beszéltem vele. Igazából azért ment el tőlünk, mert alkoholista volt anyám, meg verte, igazából szakítottak. Óvodába igazából úgy jártam, hogy nem igazán szerettem az óvoda társaim, mert nem nagyon voltam mintagyerek, meg ilyenek. Rosszalkodtam, aztán első másodikba itt

jártam iskolába, utána a családdal együtt kiköltöztünk YYYYYYba.” (Család) - aktuális én bemutatásának kezdete

Az intézetben nevelkedett gyerekek többnyire sokkal kevésbé meséltek koherensen, az élményeik gyakran egymástól elszigetelten jelentek meg, mint ahogy erre a jelenségre maga László is felhívta a figyelmet (László, 2005).

További megfigyelések, melyek a csoporton túl, a vizsgált személyek éntörténeteiből kiolvashatóak voltak:

5. Az ideális-én elemzésekor csoportra való tekintet nélkül azt tapasztaltuk, hogy kívánatos tárgyak és eszközök nagy gyakorisággal fordulnak elő. A pénz, az anyagi gyarapodás a legvágyottabb jövőkép egyik formálója. Természetesen a család és a munkahelyre való utalások is nagy arányban vannak jelen, de általában az anyagi oldalról beszélnek a leghosszabban.

„Legyen egy 150 ezres fizetésem, nem is kell 150, 130-150 ezres. Legyen egy kis barátnőm, aki ott van mellettem akivel ott lakok. Legyen neki is 100 ezres fizetése.

” Veszek majd magamnak egy házat.....Veszek majd egy házat magamnak.... veszek egy lakást.... meg tudjam venni..... neki is van pénze... neki is van pénze..... Van szép ház, jó nagy, jó kis autó, sok pénz, boldogság, jó munkahely, nagyon sokat lehet keresni, szép feleség, gyerekek, körülbelül ennyi.”

6. Az anyagi javak feltétele gyakran úgy jelenik meg, mint egy másik országban megszerezhető javadalom, amit itt már nem lehet megszerezni.

Ennek a külföldi mesés ígérekkel kecsegtető és hihetetlen gazdagságban visszatérő rokonok a legtöbbször „forrásai”, továbbá az ismerősök között keringő legendák megvalósításának potenciális megismétlési lehetőségeinek kincsestárai. A „külföldre költözés” motívációja lehet ugyanakkor a szegény is, vagy az életkori sajátosságból adódó kalandvágy.

„kapok egy kis pénzt, lesz addigra, intézkedem, kint kell, hogy legyen állásom, tudja. Itthon veszek egy jó kis héder lakást, bezárom, mindennel felszerelve, kimegyek külföldre”

„huszonegy-pár évesen kimegyek külföldre, Kanadából az ismerősöm, a haveromnak a nővére, a haveromé is ki akarnak jönni és akkor ott pedig már el tudok helyezkedni a szakmámba. Úgy akarom, hogy el akarok rakni pénzt, egymillió dollárt”

A költözés mint visszatérő motívum, főként azoknál a gyerekeknél volt megfigyelhető, akik az aktuális-én történetükben beszéltek róla gyermekkori élményként:

7. Gyakran fogalmazódott meg, hogy egy ideális világban eszet kérnének, okosabbak lennének.

„Az eszemet azt kicserélném teljesen, hát, hogy okosabb legyek, tudja hogy van, sokkal. Ne csináljak hülyeséget, tudja, amikor csináltam, több ész kellett volna. Hogy ne csináljak bűncselekményt, tudja, mert amikor csináltam, szóval, hogy ne csináljak. „Ne csináld ezt X, mert ennek rossz vége lesz, a családod nélkülöz, meg minden. Most fejezd be és akko befejezném, mer tudnám, hogy azt, tényleg rossz család nélkül és ők rossz gyerekek és akko befejezném.”

8. Előfordultak több olyan feltehetően pszichés probléma, amely (pl. depresszió) véleményünk szerint torzította a mintát. Ugyanakkor mivel semmilyen demográfiai és csoport kizáró ok nem volt fellelhető (pl. nem diagnosztizálták, nem kezelték), nem vehettük ki a mintából.
9. A kvantitatív elemzésnél megnehezítette munkákat a sajátos szubkultúrán belül létező kifejezések, melyek nem voltak megtalálhatóak a szótárban. Ezt a kódolók közösen megbeszélték és meghatározták.
10. A régi növendékek határozottan magabiztosabbnak mutatkoztak aktuális-én történeteikben. Több megállapítást tartalmaz narratívájuk, kevesebb kérdésfeltevést.

6. Kitekintés

Kutatási eredményünk arra hívja fel a figyelmet, hogy a családi nevelkedés mélyebb hatással van a gondolkodásmódra, cselekvésre én-állapotra, mint az intézeti hatás.

A börtönökben igen gyakori jelenség, hogy az egykori „intézetis” fiúk itt „folytatják pályafutásukat.”. Elgondolkodtató mindenféleképpen ez az eredmény, főként annak ismeretében, hogy rendkívüli anyagi és erkölcsi befektetést tesznek annak érdekében, hogy ki tudjanak jutni egy mélypontról az elítélt gyerekek. Ennek a jelenségnek két aspektusára hívnánk fel a figyelmet, mely válaszra és megoldásra vár:

1. A bűnelkövető fiatalok között rendkívül magas azoknak az aránya, akik maguk is erősen kriminalizált környezetből érkeztek az intézmény falai közé.
2. Míg a növendékeknek az intézet és a rendszer igyekszik minél több támogatást megadni- így az iskola befejezésének lehetőségét, a lemaradások pótlását, szakma tanulását, leli segítségnyújtást- addig a kint lévő családtagokkal nem történik foglalkozás, holott nyilvánvalóan indokolt lenne.

A javítóintézettel együttműködve szorgalmaznánk egy gondozói rendszer kiépítését a javítóintézetben lévő fiatalok családjai számára.

Olyan terápiás foglalkozásokra van szükség, ahol központi helyet foglal el a viselkedés tréning, különböző szituációs játékok, ahol kooperációra van szükség. Szükség van a pszicho-dráma módszereinek alkalmazására, különböző helyzetgyakorlatok napi szinten való programba való beemelésére. A rendszer szemléletű család terápia alkalmazása feltehetően hatékony támaszt nyújthatna a bűnelkövető fiatalok kikerülését követően. Után-követéses vizsgálat Magyarországon nem létezik, ezért arra sincsenek adataink, hogy ténylegesen hányan tudtak beilleszkedni a társadalomba, hányan tudtak élni az itt kapott eséllyel.

Az élettörténeteken való megismerés jelentőségét indokolja **Csíkszentmihályi és Beattie (1979)**, akik úgy vélik, hogy a történetek nem csupán a személy múltjáról adnak információt, hanem a jelenéről képet kaphatunk, míg jövőjüket bejósolhatjuk.

Egy elkövetkező vizsgálat megtervezésénél javasolnánk a longitudinális vizsgálat megvalósításának fontosságát, mely igaz időigényes, viszont pótolhatatlan információkkal szolgáltatna számunkra.

Dolgozatomat azzal a gondolattal zárom, hogy igazán hatékony re-szocializációt kizárólag akkor lehet elérni, ha nem csak a kriminalizált fiatal, hanem annak környezetét is segítjük, segítő módszereket dolgozunk ki, majd azt alkalmazzuk is.

Szakirodalom

1. Adamikné J. A. (1991). *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor Kiadó.
2. Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In.V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior 4* (p. 71-81). New York: Academic Press. see: (Reprinted in 1998) H. Friedman (Ed.), *Encyclopedia of mental health*. San Diego: Academic Press.
3. Bartlett F.C. (1985). *Az emlékezés: Kísérleti és szociálpszichológiai tanulmány*. Budapest, Gondolat.
4. Bauer, M. (1996). The narrative interview Comments on a technique for qualitative data collection. *Papers in Social Research Methods – Qualitative Series, 1*. London: London School of Economics, Methodology Institute.
5. Bruner, J. (1986). *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
6. Bruner, J. (2001). A gondolkodás két formája. In.László J., Thomka B. (Eds.), *Narratívák 5. Narratív Pszichológia* (p. 27-59). Budapest, Kijarat Kiadó.
7. Carver, C.S., Scheier M. F. (2006). *Személyiségpszichológia*. Budapest: Osiris kiadó.
8. Csíkszentmihályi M., Beattie, O. (1979). Life themes: a theoretical and empirical exploitation of their origins and effects. *Journal of Humanistic Psychology, 19*, 45-63.
9. Erikson, E. H. (1974). *Dimensions of a new identity*. New York:Norton
10. Greenwald A.G, Pratkanis A.R (1992). *Az én* In.László J. (Ed.), *Válogatás a szociális megismerés szakirodalmából II. Érzelmek és én-tudat* (p. 205-252). Budapest: Tankönyvkiadó.
11. Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
12. Hargitai R. (2004). A narratív pszichológia hozzájárulása Szondi Lipót sorsanalíziséhez. In.Erős F. (Ed.), *Az elbeszélés az élmények kulturális és klinikai elemzésében* (167-178). Budapest: Akadémiai Kiadó.
13. Hegyi N. (2010, június). Pszichológus Munkaközösség módszertani délelőtti 2010.június 1. Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname:

- Aszod-afi.hu   Directory: modszertan/2010_pszych   File:
 pszichologusok_modszertan_2010.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 10.
14. Higgins, E. T., Klein, R., Strauman, T. (1985). Self-concept discrepancy theory: A psychological model for distinguishing among different aspects of depression and anxiety. *Social Cognition*, 3, 51-76.
  15. Higgins E.T (1987). A Theory Relating Self and Affect. *Psychological Review* Copyright 1987 by the American Psychological Association, Inc. Vol. 94, No. 3, 319-340.
  16. James, W.(1890). *The principles of psychology*. New York: Holt.
  17. Kaló Zs., Rácz J. (2008). Droghasználókkal készített interjúk szövegtipológiai elemzése az ágencia szempontjából. In:Tátrai Sz és Tolcsvay Nagy G (Eds.): *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan* (p. 175-181). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
  18. Kelly, G.A. (1955). *The psychology of personal constructs* (1 and 2). New York: Norton.
  19. Kézdi B. (1995). *A negatív kód*. Pécs: Pannon Kiadó.
  20. Kovács Á, Téglás E, Endress D. A. (2010). The Social Sense: Susceptibility to Others' Beliefs in Human Infants and Adults. *Science*, 12, 1830-1834.
  21. Kovács B. F. (2007, március). Mit javít a Javító? Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: Aszod-afi.hu Directory: pdf File: mit_javit_a_javito.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 10.
  22. Lakos M. J. (é.n.). Zeneterápia Az Aszódi Nevelőintézetben. Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP Hostname: Aszod-afi.hu Directory: pdf File: zeneterapia.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 10.
  23. László J., Kiss Gy., Kovács A., Sallay H., Ehmann B. (1998). A családi szocializáció szerepe a fiatalkori munkanélküliség helyzetéhez való alkalmazkodásban. *Tereptanulmányok. I.* (p 38). Budapest: Scientia Humana.
  24. László J.(2002). Nyelv és kommunikáció. In:Bernáth L., Révész Gy. (1995). *A pszichológia alapjai* (p. 287-279). Budapest: Tertia Kiadó.
  25. László J., Péley B. (2005). Az identitásfejlődés vizsgálata élettörténeti epizódok narratív pszichológiai tartalomelemzésével. In. Gervain J., Kovács K., Lakács Á., Racsmány M. (Eds), *Az ezerarcú elme* (p. 250-262). Budapest: Akadémiai kiadó.
  26. László J. (2005). *A történetek tudománya Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest: Új mandátum könyvkiadó.

27. László J. (2008). Narratív pszichológia. *Pszichológia*, 28, 4, 301-317.
28. László J. (2011). A tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés és a pszichológiai tartalomelemzés hagyományai. *Pszichológia* 31, 1, 3-15.
29. László J. (2012). *Történelemtörténetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Budapest: Akadémiai kiadó.
30. Maass, A., Salvi, D., Arcuri, L., Semin, G.R. (1989). Language use in intergroup contexts: the linguistic intergroup bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 6, 981-993.
31. McAdams, D.P.(2001). A történet jelentése az irodalomban és az életben. In:László J., Thomka B. (Eds.), *Narratívák 5. Narratív pszichológia* (157-175). Budapest, Kijárat Kiadó.
32. McAdams, D. P. (2001). The Psychology of Life Stories. Review of General Psychology. *Special. Issue: Autobiographical memory*, 5, 2, 100-122.
33. McAdams, D. P. (2001b): Coding Autobiographical Episodes for Themes of Agency and Communion. Elérhető: FTP: Hostname: sesp.northwestern.edu Directory: docs File: Agency_Communion01.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 8.
34. Mead, G. H. (1973). *A pszichikum, az én és a társadalom szociálbehaviorista szempontból*. Budapest: Gondolat
35. Neisser, U. (1984). *Megismerés és valóság*. Budapest: Gondolat
36. Neisser, U. (1992). Az önmagunkról való tudás öt válfaja. In:László J. (Ed.): *Válogatás a szociális megismerés szakirodalmából II. Érzelmek és én-tudat* (p. 173-203). Tankönyvkiadó: Budapest.
37. Odorics F. (2003). A narratív identitás tropológiája. In.Rákai O. és Kovács Z. (Eds.), *A narratív identitás kérdései a társadalomtudományokban*. (p. 69-77): Budapest-Szeged: Gondolat Kiadói Kör- Pompeji.
38. Orwell, G. (2007). 1984. Budapest, Európa
39. Pataki F. (1997). Identitás-személyiség-társadalom. In: Lengyel,Zs. (Ed.), *Szociálpszichológia szöveggyűjtemény*. Budapest: Osiris Kiadó.
40. Péley B. (2002). *Rítus és történet Beavatás és kábítószeres létezés mód*. Budapest:Új Mandátum.
41. Pólya T. (2003). A narratív szelf pszichológiai értelmezései. In.Rákai O. és Kovács Z. (Eds.), *A narratív identitás kérdései a társadalomtudományokban*. (p. 55-68): Budapest-Szeged: Gondolat Kiadói Kör- Pompeji.

42. Pólya T., Kiss T., Kiss B., Naszódi M., László J. (2005). Az érzelmi tapasztalat minősége az élettörténeti elbeszélésben. *Pszichológia*, 25, 2, 143-155.
43. Pennebaker, J. W. (1993). A stressz szavakba öntése: egészségi, nyelvészeti és terápiás implikációk. In:László J. és Thomka B. (Eds.), *Narratívák 5. Narratív pszichológia* (p. 189-205). Budapest: Kijárat Kiadó.
44. Pennebaker, J. W. (2005). *Rejtett érzelmeink, valódi önmagunk. Az őszinte beszéd és írás gyógyító ereje*. Budapest: Háttér kiadó.
45. Pennebaker, J. W. (2012). Counting Little Words in Big Data: The Psychology of Individuals, Communities, Culture, and History. The Sydney Symposium of Social Psychology (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: sydney-symposium.unsw.edu.au Directory: 2012/chapters File: PennebakerEASP2012.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 21.
46. Pléh Csaba (1992). *Pszichológiatörténet*. Budapest: Gondolat.
47. Propp V. J. (2005). *A mese morfológiája*. Budapest: Osiris.
48. Ricoeur, P. (2001). A narratív azonosság. In:László J. és Thomka B. (Eds.), *Narratívák 5. Narratív pszichológia* (p. 15-27). Budapest: Kijárat Kiadó.
49. Sarbin, T. (2001). Az elbeszélés, mint a lélektan tő-metáforája, In:László J. és Thomka B. (Eds.), *Narratívák 5. Narratív pszichológia* (p. 59-77). Budapest: Kijárat Kiadó.
50. Schmid, J. Fiedler,K. (1996). Language and Implicit Attributions in the Nuremberg Trials Analyzing Prosecutors' and Defense Attorneys' Closing Speeches. *Human Communication Research* 22, 3, 371–398.
51. Schwartz, B. (1997). Collective memory and history: How Abraham Lincoln Became a Symbol of Racial Equality. *The Sociological Quarterly*, 38, 3, 469-496.
52. Semin, G. R., Fiedler, K. (1988). The cognitive functions of linguistic categories in describing persons: social cognition and language. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 4, 558-568.
53. Shütz, A., Baumeister, R. F. (1999). The Language of Defense: Linguistic Patterns in Narratives of Transgressions. *Journal of Language and Social Psychology*, 18, 269-286
54. Stephenson,G.M., Laszlo J., Ehmann, B. Lefever , R. M. H., Lefever, R. (1997). Diaries of Significant Events: Socio-linguistic Correlates of Therapeutic

- Outcomes in Patients with Addiction Problems. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 7, 389-411.
55. Strelí O. K. (2008). Javítóintézeti Nevelésre Ítélt És Előzetes Letartóztatásban Lévo Fialatok Jövő Orientációja. Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: Aszod-afi.hu Directory: pdf File: jovo_orientacio.pdf Letöltés dátuma: 2013. január 10.
  56. Sullivan, H.S. (1953). *Interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton
  57. Szarka A. (Ed.), (2005). „Sárga Falak” Szakmai Program. Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: Aszod-afi.hu Directory: pdf File: sargafalak.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 10.
  58. Szabó Zs. P., Banga Cs., Ferenczhalmy R., Fülöp É., Szalai K., László J. (2010). A nyelvbe kódolt társas viszonyok: az implicit szemantika szociálpszichológiai kutatása. *Pszichológia*, 30, 1, 1-16.
  59. Szalai K. (2001). Az ágencia nyelvi jegyei Az aktív és passzív igék szerepe a narratívumokban. Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: pszichologia.pte.hu Directory: files/tiny_mce_doktori File: D-2011-Szalai%20Katalin.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 21.
  60. Szervezeti és működési szabályzat: Emberi Erőforrások Minisztériuma Aszódi Javítóintézet, Általános iskola, Szakiskola és speciális Szakiskola. Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: Aszod-afi.hu Directory: pdf File: szmsz_2012.pdf. Letöltés dátuma: 2013. január 10.
  61. Vartanian, L. R. (2012). Self-discrepancy theory and body image. In T. Cash (Ed.), *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance Vol. 2* (p. 711-717). San Diego, CA: Academic Press.
  62. Vincze O., Gábor K., Ehmann B., László J. (2009, december). Technológiai fejlesztések a Nooj pszichológiai alkalmazásában. *VI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*, (p. 285-294).
  63. Vincze O. - László J. (2010): A narratív perspektíva szerepe a történelemkönyvekben. *Magyar Pszichológiai Szemle* 65, 4, 571-595.
  64. Vincze O., Ehmann B., Fülöp É., Csertő I., Ferenczhalmy R., Szalai K., Pólya T., Hargitai R., Péley B., Bigazzi S., László J. (2013). Narrative language as expression of individual and group identity: The Narrative Categorical Content Analysis (NarrCat) közlés alatt.

65. Virágh, J. (é.n.). Művészetterápiás Módszer Alkalmazása Az Aszódi Javítóintézetben. Aszódi Javítóintézet (online honlap) Elérhető: FTP: Hostname: Aszod-afi.hu Directory: pdf File: muveszetterapia.pdf Letöltés dátuma: 2013. január 10.

Mellékletek:

nevelkedes				Statistic	Std. Error	
kényszer	család	Mean		6,8200	3,67647	
		95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	-1,4967		
			Upper Bound	15,1367		
		5% Trimmed Mean		5,4889		
		Median		3,2500		
		Variance		135,164		
		Std. Deviation		11,62601		
		Minimum		,00		
		Maximum		37,60		
		Range		37,60		
	Interquartile Range		6,38			
	Skewness		2,514	,687		
	Kurtosis		6,519	1,334		
		nevelo	Mean		51,5077	42,41520
	95% Confidence Interval for Mean		Lower Bound	-40,9071		
			Upper Bound	143,9225		
	5% Trimmed Mean			26,1197		
	Median			8,1000		
	Variance			23387,641		
	Std. Deviation			152,93018		
Minimum			,00			
Maximum			560,00			
Range			560,00			
Interquartile Range		9,05				
Skewness		3,593	,616			
Kurtosis		12,936	1,191			
kognitiv	család	Mean		9,0300	1,79004	
		95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	4,9807		
			Upper Bound	13,0793		
		5% Trimmed Mean		9,0667		
		Median		10,6500		
		Variance		32,042		
		Std. Deviation		5,66059		
		Minimum		,00		
		Maximum		17,40		
		Range		17,40		
	Interquartile Range		8,18			
	Skewness		-,556	,687		
	Kurtosis		-,306	1,334		
		nevelo	Mean		14,9692	2,32463
	95% Confidence Interval for Mean		Lower Bound	9,9043		
			Upper Bound	20,0342		
	5% Trimmed Mean			14,9991		
	Median			15,4000		
	Variance			70,251		
	Std. Deviation			8,38157		
Minimum			,00			
Maximum			29,40			
Range			29,40			
Interquartile Range		10,90				
Skewness		-,020	,616			
Kurtosis		-,094	1,191			

4. táblázat, SPSS eredmények, kényszer, kogníció

tagadas	család	Mean		29,4920	3,84485			
		95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	20,7943				
			Upper Bound	38,1897				
		5% Trimmed Mean		29,7461				
		Median		31,7550				
		Variance		147,829				
		Std. Deviation		12,15849				
		Minimum		8,55				
		Maximum		45,86				
		Range		37,31				
		Interquartile Range		18,43				
		Skewness		-,652		,687		
		Kurtosis		-,419		1,334		
		nevelo		Mean			54,9969	6,12309
				95% Confidence Interval for Mean		Lower Bound	41,6559	
						Upper Bound	68,3380	
				5% Trimmed Mean			54,6932	
Median				57,5900				
Variance				487,399				
Std. Deviation				22,07712				
Minimum				20,22				
Maximum				95,24				
Range				75,02				
Interquartile Range				30,24				
Skewness				,398	,616			
Kurtosis				-,215	1,191			

7. táblázat, SPSS eredmények, tagadás